

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ (ΕΛΙΣΜΕ)

**Η διαμάχη για τα αποθέματα υδρογονανθράκων
της Νοτιοανατολικής Μεσογείου και η Τουρκική
Στρατηγική για Απομόνωση της Κυπριακής
Δημοκρατίας**

ΚΕΙΜΕΝΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΑΘΗΝΑ, ΜΑΪΟΣ 2021

Χρίστος Λοΐζου (Πολιτική Επιστήμη ΒΑ)

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το παρόν κείμενο εργασίας επιδιώκει να αναλύσει το στρατηγικό πλαίσιο της διαμάχης μεταξύ Κυπριακής Δημοκρατίας και Τουρκίας για τα αποθέματα υδρογονανθράκων της κυπριακής ΑΟΖ, αναλύοντας τις ενέργειες των δύο βασικών δρώντων στην περιοχή, τα μέσα για προβολή ισχύος και νομιμοποίησης των ενεργειών τους, τους στόχους και τις σχέσεις τους με άλλους περιφερειακούς δρώντες. Σύμφωνα με την θεωρία των Διεθνών Σχέσεων, τα μικρά κράτη τα οποία δέχονται απειλή από ένα πιο ισχυρό κράτος γίνονται πιο υποχωρητικά προς τις απαιτήσεις του κράτους που ασκεί την απειλή όταν είναι απομονωμένα. Επιπρόσθετα, σύμφωνα με την θεωρία της στρατηγικής, η Εξαναγκαστική Διπλωματία είναι πιο αποτελεσματική όταν το κράτος στο οποίο ασκείται είναι απομονωμένο. Συνεπώς, θα εξεταστεί το πως η Κυπριακή Δημοκρατία αντιμετωπίζει το πρόβλημα της απομόνωσης ώστε να αποφύγει την υποχωρητικότητα απέναντι στην Τουρκική εξαναγκαστική διπλωματία η οποία στοχεύει στον τερματισμό του ενεργειακού της προγράμματος και παράλληλα θα αξιολογηθεί η τουρκική στρατηγική για απομόνωση της Κυπριακής Δημοκρατίας, με χρήση του στρατηγικού μοντέλου της Εξαναγκαστικής Απομόνωσης (Coercive Isolation). Τέλος, θα εξαχθούν συμπεράσματα όσο αφορά την ασφάλεια της Κυπριακής Δημοκρατίας.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

• ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	3
• ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ.....	4
• ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ: ΕΞΙΣΟΡΡΟΠΗΣΗ, ΣΥΜΠΛΕΥΣΗ, ΕΞΑΝΑΓΚΑΣΜΟΣ, ΑΠΟΜΟΝΩΣΗ, ΚΡΑΤΗ ΚΑΙ ΜΗ ΚΡΑΤΙΚΟΙ ΔΡΩΝΤΕΣ.....	5
• ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ, ΤΟΥΡΚΙΑ ΚΑΙ UPSTREAM ΣΤΗΝ ΝΟΤΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΕΣΟΓΕΙΟ	
• ΙΣΧΥΣ ΚΑΙ ΝΟΜΙΜΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΒΑΣΙΚΩΝ ΔΡΩΝΤΩΝ.....	8
• ΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΑΝΤΙΔΡΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΕΤΕΛΕΣΜΕΝΩΝ ΣΤΗΝ ΑΟΖ.....	10
• ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΕΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ, ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΑ.....	13
• «ΓΑΛΑΖΙΑ ΠΑΤΡΙΔΑ» ΚΑΙ ΑΝΤΑΛΛΑΓΜΑΤΑ ΣΕ ΚΡΑΤΗ ΚΑΙ ΕΤΑΙΡΕΙΕΣ.....	15
• ΑΠΟΣΑΦΗΝΙΣΗ ΜΕΣΩΝ, ΤΡΟΠΩΝ ΚΑΙ ΣΤΟΧΩΝ.....	19
• Η ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΗΣ ΕΞΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΗΣ ΑΠΟΜΟΝΩΣΗΣ (COERCIVE ISOLATION).....	22
• ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥΡΚΙΚΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ ΠΡΟΣ ΤΡΙΤΟΥΣ ΔΡΩΝΤΕΣ.....	26
• ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	29
• ΕΠΙΛΟΓΟΣ – ΕΚΤΙΜΗΣΕΙΣ.....	30
• ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	33

ΧΑΡΤΕΣ ΚΑΙ ΣΧΗΜΑΤΑ

• ΧΑΡΤΗΣ 1: Τουρκικός χάρτης απεικονίζει τις «απώλειες» του Ισραήλ, της Αιγύπτου και του Λιβάνου από τις συμφωνίες οριοθέτησης θαλασσίων ζωνών με την Κυπριακή Δημοκρατία.....	16
• ΧΑΡΤΗΣ 2: Τουρκικός χάρτης απεικονίζει οριοθέτηση θαλασσίων ζωνών μεταξύ Τουρκίας–Ισραήλ.....	18
• ΣΧΗΜΑ 1: Μοντέλο Εξαναγκαστικής Απομόνωσης.....	24
• ΣΧΗΜΑ 2: Το περιγραφικό μοντέλο της Εξαναγκαστικής Απομόνωσης σε τρία στρατηγικά πλαίσια.....	25

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα εργασία σκοπό έχει να αναδείξει τα μέσα και τις ενέργειες που χρησιμοποιούν αφενός η Κυπριακή Δημοκρατία για συνέχιση του ενεργειακού της προγράμματος και αφετέρου, αντίστοιχα η Τουρκία για παύση του και προώθηση των δικών της ενεργειακών σχεδιασμών. Η διαμάχη μεταξύ Κυπριακής Δημοκρατίας και Τουρκίας έχει τις απαρχές στην ίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας και κορυφώθηκε με την Τουρκική εισβολή στην Κύπρο το 1974 όπου η Τουρκία μέχρι σήμερα κατέχει το 37% της επικράτειας του νησιού. Η υπογραφή της πρώτης συμφωνίας οριοθέτησης Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης μεταξύ Κυπριακής Δημοκρατίας και Αραβικής Δημοκρατίας της Αιγύπτου το 2003, υπήρξε το έναυσμα για την Τουρκία να προχωρήσει σε ενέργειες αμφισβήτησης των κυριαρχικών δικαιωμάτων της Κυπριακής Δημοκρατίας. Από την έναρξη του ενεργειακού προγράμματος της Κυπριακής Δημοκρατίας στις αρχές της περασμένης δεκαετίας, η Τουρκία συνέχισε να απαιτεί παύση των διεργασιών, ενώ από την ίδια χρονιά αποφάσισε μονομερώς και εμπλοκή της ίδιας στην διαδικασία έρευνας υδρογονανθράκων στην θαλάσσια περιοχή της Κύπρου. Αντίστοιχα, η έναρξη του ενεργειακού προγράμματος της Κυπριακής Δημοκρατίας, το οποίο συνεχίζεται μέχρι σήμερα, αποτέλεσε βασικό πυλώνα για περαιτέρω σύσφιξη των διπλωματικών και στρατιωτικών σχέσεων της Κυπριακής Δημοκρατίας με τους εμπλεκόμενους δρώντες. Συνεπώς οι ανταγωνιστικές σχέσεις των δύο κρατών κλιμακώθηκαν και στον τομέα της έρευνας, εξόρυξης και εκμετάλλευσης των υδρογονανθράκων της Νοτιοανατολικής Μεσογείου. Η εξωτερική πολιτική των δύο κρατών έχει δώσει αρκετή έμφαση στην εμπλοκή περιφερειακών κρατών και διεθνών πετρελαϊκών εταιρειών στο ενεργειακό πρόγραμμα της Κυπριακής Δημοκρατίας, γεγονός που με την σειρά του τροφοδότησε συζητήσεις σε ακαδημαϊκό, δημοσιογραφικό και κοινωνικό επίπεδο για τον ρόλο και τα αποτελέσματα της εμπλοκής των δρώντων αυτών. Κοινή πεποίθηση και στις δύο πλευρές είναι πως η υποστήριξη του ενεργειακού προγράμματος της Κυπριακής Δημοκρατίας από περιφερειακά κράτη και η εμπλοκή διεθνών πετρελαϊκών εταιρειών ε αυτό, ενισχύουν την θέση της Κυπριακής Δημοκρατίας έναντι στις Τουρκικές ενέργειες για ακύρωση του. Είναι όμως απαραίτητη η λεπτομερής ανάλυση της περιπτώσιολογίας ώστε να καταδειχτεί η ακριβής συμβολή των δρώντων αυτών, το εύρος της δυναμικής τους και η εξέλιξη των σχέσεων τους με την Κυπριακή Δημοκρατία και την Τουρκία, κάτι που πιθανό να αποτελέσει την κύρια μεταβλητή που θα κρίνει την εξέλιξη της διαμάχης.

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Η παρούσα εργασία αποτελεί περιπτωσιολογική μελέτη μίας περίπτωσης¹ και περιλαμβάνει εφαρμογή θεωρίας στρατηγικού μοντέλου όπου έχει ελεγχθεί και μέσω άλλων περιπτωσιολογικών ερευνών. Αρχικά θα γίνει εξέταση της περιπτωσιολογίας με αναφορά στην νομιμοποίηση των θέσεων, τις δυνατότητες ισχύος και τις σχέσεις των κύριων εμπλεκόμενων δρώντων, δηλαδή της Κυπριακής Δημοκρατίας και της Τουρκίας. Μέσα από την εξέταση της περιπτωσιολογίας θα αποσαφηνιστούν οι στόχοι, τα μέσα και οι τρόποι χρήσης τους από τους δύο κύριους δρώντες στην διαμάχη τους σχετικά με τα αποθέματα υδρογονανθράκων της Νοτιοανατολικής Μεσογείου, κάτι που αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση στην στρατηγική ανάλυση.² Θα διασαφηνιστεί ο ρόλος και η εμπλοκή τρίτων κρατικών δρώντων και μη κρατικών φορέων στα πλαίσια της στρατηγικής των δύο βασικών δρώντων. Με βάση αυτές τις παρατηρήσεις θα εξεταστεί κατά πόσο ισχύει η υπόθεση εργασίας πως η *Κυπριακή Δημοκρατία λόγω της διαφοράς ισχύος σε σχέση με την Τουρκία στηρίζεται στην ενεργό εμπλοκή τρίτων δρώντων για την συνέχιση του ενεργειακού της προγράμματος και αντίστοιχα η Τουρκία επιδιώκει να απομονώσει την Κυπριακή Δημοκρατία από τις σχέσεις της με τους υπόλοιπους εμπλεκόμενους δρώντες ώστε να την καταστήσει πιο ευάλωτη και πειθήνια στις δικές της απαιτήσεις*. Ακολούθως θα επιχειρηθεί αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας της Τουρκικής στρατηγικής αναφορικά με την απομόνωση της Κυπριακής Δημοκρατίας με χρήση του στρατηγικού μοντέλου της *Εξαναγκαστικής Απομόνωσης (Coercive Isolation)* και στην συνέχεια θα εξαχθούν γενικά συμπεράσματα και παρατηρήσεις για την εν λόγω περιπτωσιολογία η οποία βρίσκεται ακόμη εν εξελίξει.

¹ Van Evera, Steven, *Εισαγωγή στην Μεθοδολογία της Πολιτικής Επιστήμης*, Ποιότητα, Αθήνα 2001, σ.91.

² Κολιόπουλος, Κωνσταντίνος, *Η Στρατηγική Σκέψη από την αρχαιότητα έως σήμερα*, Ποιότητα, Αθήνα 2008, σ.44.

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ: ΕΞΙΣΟΡΡΟΠΗΣΗ ΚΑΙ ΣΥΜΠΛΕΥΣΗ, ΕΞΑΝΑΓΚΑΣΜΟΣ, ΑΠΟΜΟΝΩΣΗ, ΚΡΑΤΗ ΚΑΙ ΜΗ ΚΡΑΤΙΚΟΙ ΔΡΩΝΤΕΣ

Για την κατανόηση του θεωρητικού πλαισίου στο οποίο λαμβάνει χώρα η υπό εξέταση περιπτωσιολογία, κρίνεται απαραίτητη η αναφορά και επεξήγηση των εννοιών της εξισορρόπησης, σύμπλευσης, ισορροπίας δυνάμεων, εξαναγκασμού και απομόνωσης καθώς και του ρόλου των μη κρατικών δρώντων στο διεθνές σύστημα, μέσα από την βιβλιογραφία της θεωρίας των διεθνών σχέσεων.

Στα πλαίσια του διεθνούς συστήματος, το οποίο χαρακτηρίζεται από την άναρχη δομή και την παρουσία δρώντων που επιδιώκουν ως πρωταρχικό στόχο την επιβίωση, ο κύριος παράγοντας που καθορίζει τις πολιτικές επιλογές είναι η Ισορροπία Δυνάμεων (Balance of Power). Κατά τον Kenneth Waltz, θεωρητικό του Δομικού Ρεαλισμού, τα κράτη παρουσιάζουν δύο κύριες και αντίθετες μεταξύ τους μορφές συμπεριφοράς ως αντίδραση στην αλλαγή του ισοζυγίου δυνάμεων. Την Εξισορρόπηση (Balancing) ώστε να περιορίσουν με όρους ισχύος τον αντίπαλο και την Σύμπλευση (Bandwagoning) όπου ταυτίζονται με τον ισχυρότερο αντίπαλο.³ Ο Stephen Walt, συμβάλλοντας στην εξέλιξη της θεωρίας της ισορροπίας δυνάμεων παρατηρεί πως όταν ένα κράτος γίνεται απειλητικό, ωθεί τα υπόλοιπα σε συνασπισμό για να αυξήσουν τις δυνατότητες τους και να μειώσουν την τρωτότητα τους ακόμα και αν το πιο απειλητικό κράτος δεν είναι το πιο ισχυρό, εισάγοντας έτσι στην βιβλιογραφία την θεωρία της Ισορροπίας Απειλής (Balance of Threat).⁴ Η απειλητική τάση του κράτους μπορεί να σκιαγραφηθεί με άνοδο της συνολικής του ισχύος, γεωγραφικής εγγύτητας, επιθετικών δυνατοτήτων και απειλητικών προθέσεων.⁵ Ως εναλλακτική θεωρία συγκρότησης συμμαχιών, ο Randal Schweller, εκφραστής της σχολής του Νεοκλασικού Ρεαλισμού, προτείνει την θεωρία Ισορροπίας Συμφερόντων (Balance of Interests), σύμφωνα με την οποία εάν τα αναθεωρητικά κράτη ισχυροποιηθούν περισσότερο από τις δυνάμεις που επιθυμούν την διατήρηση του status quo, τότε επέρχεται αλλαγή στο διεθνές σύστημα. Ασκώντας κριτική στην άποψη πως τα κράτη είναι κυρίως δυνάμεις που επιθυμούν την διατήρηση της υφιστάμενης κατάστασης, θεωρεί πως οι αναθεωρητικές δυνάμεις συνήθως προχωρούν πρώτες σε σύναψη συμμαχιών χωρίς να υπάρχει απαραίτητα απειλή και οι δυνάμεις που επιθυμούν την διατήρηση του status quo δομούν με την σειρά τους συμμαχίες αντιδραστικά.⁶

Στα πλαίσια της στρατηγικής που χρησιμοποιούν τα κράτη για να πετύχουν τους στόχους τους εμπίπτει και η έννοια του Εξαναγκασμού (Coercion). Ο Εξαναγκασμός μπορεί γενικά να οριστεί ως «η ικανότητα να οδηγηθεί ένας δρών - ένα κράτος, ο αρχηγός ενός κράτους, μία τρομοκρατική ομάδα, ένα διεθνικό ή διεθνές οργανισμός, ένας ιδιωτικός φορέας - να κάνει κάτι που δεν θέλει να κάνει. Ο εξαναγκασμός μεταξύ κρατών, μεταξύ κρατών και μη κρατικών δρώντων, ή μεταξύ μη κρατικών φορέων ασκείται μέσω απειλών ή ενεργειών, ή μέσω και των δύο, και συνήθως, αλλά όχι πάντα, περιλαμβάνει στρατιωτικές απειλές ή στρατιωτικές ενέργειες. Οι απειλές μπορεί να είναι έμμεσες ή ρητές. Η καταναγκαστική δράση μπορεί να χρησιμοποιεί επίσης θετικές προτροπές. Η προσφορά τέτοιων προτροπών μπορεί να αυξήσει τις πιθανότητες επιτυχίας, αλλά ο εξαναγκασμός δεν είναι εξαναγκασμός αν συνίσταται αποκλειστικά σε

³ Waltz, Kenneth, *Theory of International Politics*, Addison-Wesley Publishing Company, 1979, p.125.

⁴ Walt, Stephen, *The origins of Alliances*, Cornell University press, New York 1987, p.263.

⁵ Ο.π., σ.22-25.

⁶ Randall L. Schweller, 1994, "Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back In", *International Security*, Vol. 19, No. 1 (Summer, 1994), pp. 72-107.

προτροπές. Ο εξαναγκασμός συνεπάγεται πάντα κάποιο κόστος για τον στόχο ή ρητές απειλές, με τις συνεπαγόμενες απειλές να αυξάνουν το κόστος εάν ο στόχος δεν υποχωρεί».⁷

Ο εξαναγκασμός κατά τον Thomas Schelling μπορεί να έχει την μορφή Αποτροπής ή Πειθαναγκασμού. Η αποτροπή αφορά την διατήρηση της υφιστάμενης κατάστασης με απειλή χρήσης βίας και ο πειθαναγκασμός την αλλαγή.⁸ Ο Alexander George εισήγαγε στην θεωρία το στρατηγικό μοντέλο της Εξαναγκαστικής Διπλωματίας κατά το οποίο οι πολιτικές απαιτήσεις του κράτους προς τον αντίπαλο συνοδεύονται με ισχυρές και αξιόπιστες απειλές αν δεν συμμορφωθεί.⁹

Παρόλο που η ισχύς αποτελεί τον πιο σημαντικό παράγοντα που καθορίζει τις δυνατότητες και τις επιλογές ενός κράτους στην διεθνή πολιτική, δεν συνεπάγεται πως τα πιο αδύναμα κράτη παραμένουν αβοήθητα και χωρίς επιλογές. Ο Michael Handel, θεωρεί πως τα αδύναμα κράτη παρόλο που είναι πιο ευάλωτα από τις μεγάλες δυνάμεις, εντούτοις μπορούν να επιβιώσουν, να αντιμετωπίσουν απειλές και να επιδιώξουν τους στόχους τους.¹⁰ Τα πιο αδύναμα κράτη οφείλουν να αναπτύσσουν τις στρατιωτικές τους ικανότητες όσο μπορούν στα πλαίσια της Αποτροπής (Deterrence) και να ταυτίζουν τα συμφέροντα τους με ισχυρότερα κράτη. Τα αδύναμα κράτη μπορούν να κερδίσουν βοήθεια όταν μπορούν να κινούνται ελεύθερα στο διεθνές σύστημα, να επιλέγουν συμμάχους και να εκμεταλλεύονται σύμφωνα με τα συμφέροντα τους τις διαμάχες των μεγάλων δυνάμεων. Ο κύριος κίνδυνος για την ασφάλεια και την ανεξαρτησία των αδύναμων κρατών είναι η απομόνωση (Isolation) ή ο απόλυτο εγκλεισμός στην επιρροή μιας μεγάλης δύναμης.¹¹ Αντίστοιχα, ο John Mearsheimer παρατηρεί πως τα απομονωμένα κράτη είναι πιο πιθανό αντί να εξισορροπήσουν (Balancing) την απειλή που δέχονται, να δεχτούν τις απαιτήσεις και να συμπλεύσουν μαζί της (Bandwagoning).¹² Επιπρόσθετα, οι Alexander George και William Simmonds υποστηρίζουν πως ο εξαναγκασμός ενός στόχου που υποστηρίζεται διπλωματικά και στρατιωτικά είναι πιο περίπλοκος και δύσκολος από τον εξαναγκασμό ενός απομονωμένου στόχου.

Τέλος, ένα από τα σημαντικότερα θέματα με τα οποία ασχολείται η θεωρία των διεθνών σχέσεων και αφορά την υπό εξέταση περιπτωσιολογία είναι ο ρόλος και οι δυνατότητες των μη κρατικών δρώντων. Η σχέση μεγάλων εταιρειών με διεθνή δραστηριότητα και η επίδραση αυτών επί των διεθνών εξελίξεων έχει προβληματίσει τις βασικότερες σχολές σκέψης των διεθνών σχέσεων, μεταξύ των οποίων εμφανίζονται σημαντικές διαφωνίες.

Κατά την Φιλελεύθερη θεώρηση των Διεθνών Σχέσεων, οι πετρελαϊκές εταιρείες συμβάλουν μέσω του ελεύθερου διεθνούς εμπορίου στην παγκόσμια οικονομική αλληλεξάρτηση, η οποία ταυτίζει οικονομικά συμφέροντα, προωθεί την συνεργασία και μειώνει τις πιθανότητες ένοπλης αντιπαράθεσης.¹³ Σε αυτό το πλαίσιο, τα οικονομικά συμφέροντα των πετρελαϊκών εταιρειών μπορούν ακόμα και να υπερβούν σε διαβάθμιση το κρατικό συμφέρον.¹⁴ Οι κρατικές παρεμβάσεις στις εμπορικές σχέσεις των εταιρειών

⁷ Robert J. Art, Kelly M. Greenhill, "Coercion: An analytical overview", *Coercion: The power to hurt in International Politics*, ed. Kelly M. Greenhill, Peter Krause, Oxford University press, 2018, p.4-5.

⁸ Schelling, Thomas, *Arms and Influence*, Yale University press, 2008, p.71-72.

⁹ George, Alexander, *The limits of Coercive Diplomacy*, Westview press, 1994, p.8.

¹⁰ Handel, Michael, *Weak states in the International System*, Routledge, New York & London 1990, p.257.

¹¹ Ό.π., σ.258-259.

¹² Mearsheimer, John, *The tragedy of Great Power Politics*, W.W Norton & Company, New York & London 2001, p.163.

¹³ Ήφαιστος, Παναγιώτης, *Κοσμοθεωρητική Ετερότητα και Αξιώσεις Πολιτικής Κυριαρχίας*, Ποιότητα, Αθήνα 2001, σ.228.

¹⁴ Τσακίρης, Θεόδωρος, *Ενεργειακή Ασφάλεια και Διεθνής Πολιτική*, Παπαζήση, Αθήνα 2018, σ.65.

απλά διακόπτουν την ομαλή λειτουργία της ελεύθερης οικονομίας και πρέπει να περιορίζονται στον μέγιστο δυνατό βαθμό. Αντίστοιχα, η Μαρξιστική θεώρηση των διεθνών σχέσεων, θεωρεί το κράτος ως εκφραστή των συμφερόντων του μεγάλου κεφαλαίου και συνεπώς το συμφέρον των εταιρειών που κατέχουν τεράστιο όγκο κεφαλαίων υπερβαίνει και καθορίζει τους εθνικούς στόχους και τις αντιπαραθέσεις.¹⁵

Σε αντίθεση με τις οικονομικο-κεντρικές απόψεις των φιλελεύθερων και μαρξιστών θεωρητικών των διεθνών σχέσεων, η σχολή σκέψης του Πολιτικού Ρεαλισμού θεωρεί το κράτος ως τον βασικό και κυρίαρχο δρώντα στο άναρχο διεθνές σύστημα.¹⁶ Τα κράτη επικεντρώνονται στα σχετικά και όχι στα απόλυτα κέρδη, με αποτέλεσμα οι διεθνείς θεσμοί να αποτελούν εξαρτημένες και όχι ανεξάρτητες μεταβλητές στην διεθνολογική ανάλυση.¹⁷ Συνεπώς η λειτουργία των πετρελαϊκών εταιρειών και ολόκληρης της διεθνούς πετρελαϊκής βιομηχανίας καθορίζεται και επηρεάζεται από τα εθνικά συμφέροντα. Ο βαθμός στον οποίο μπορεί μια μεγάλη πολυεθνική εταιρεία να συνεχίζει τις δραστηριότητες της και να επιδιώκει οικονομικά κέρδη εξαρτάται ανάλογα από την ταύτιση ή την απόκλιση από τα πολιτικά συμφέροντα που εκφράζουν τα κράτη.¹⁸

Τέλος, αναφορικά με την σχέση Στρατηγικής και θεωρίας των Διεθνών Σχέσεων που ενδιαφέρει ιδιαίτερα την παρούσα ανάλυση, θα χρησιμοποιηθούν κυρίως έννοιες και εργαλεία της σχολής σκέψης του πολιτικού ρεαλισμού, καθώς όπως παρατηρεί και ο Lawrence Friedman, οι δύο τομείς συνδέονται κυρίως μέσω της ρεαλιστικής προσέγγισης με κοινό σημείο αναφοράς την ενίσχυση της ισχύος.¹⁹

¹⁵ Heywood, Andrew, *Global Politics*, Palgrave Macmillan, 2011, p.68.

¹⁶ Πλατιάς, Αθανάσιος, *Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στον Θουκυδίδη*, Εστία, Αθήνα 2010, σ.57.

¹⁷ Ήφαιστος, ό.π., σ.217-218.

¹⁸ Τσακίρης, ό.π., σ.160-161.

¹⁹ Βοσκόπουλος, Γιώργος, *Παράμετροι Αμυντικού και Στρατηγικού Σχεδιασμού*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2016, σ.227.

ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ, ΤΟΥΡΚΙΑ ΚΑΙ UPSTREAM ΣΤΗΝ ΝΟΤΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΕΣΟΓΕΙΟ

Ακολουθεί η ανάλυση της υπό εξέταση περιπτώσιολογίας με αναφορά στα επιχειρήματα νομιμοποίησης των δρώντων στην περιοχή, τις κύριες ενέργειες για επίτευξη των στόχων τους και την συμβολή τρίτων δρώντων στην εξέλιξη της διαμάχης.

ΙΣΧΥΣ ΚΑΙ ΝΟΜΙΜΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΒΑΣΙΚΩΝ ΔΡΩΝΤΩΝ

Η Κυπριακή Δημοκρατία αποτελεί διεθνώς αναγνωρισμένο ανεξάρτητο κράτος, είναι μέλος του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ) και της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε) και επικαλείται το δικαίωμα της ως νησιωτικό κράτος σε θαλάσσιες ζώνες προχωρώντας σε οριοθετήσεις με αντικείμενα κράτη όπως προνοεί η Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας (UNCLOS III) στην οποία είναι συμβαλλόμενο μέρος.²⁰ Έχει προχωρήσει σε ανακήρυξη Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης (ΑΟΖ) το 2004 και έχει οριοθετήσει ΑΟΖ με την Αίγυπτο το 2003, τον Λίβανο το 2007 και το Ισραήλ το 2010. Μέχρι στιγμής εκκρεμεί μόνο η επικύρωση της συμφωνίας από το κοινοβούλιο του Λιβάνου, λόγω διαφωνίας του Λιβάνου με το Ισραήλ. Όλες οι οριοθετήσεις ΑΟΖ της Κυπριακής Δημοκρατίας έχουν γίνει στην βάση της μέσης γραμμής. Τον Μάιο του 2019 η Κυπριακή Δημοκρατία κατέθεσε χάρτη στον ΟΗΕ όπου καθορίζει την ΑΟΖ της στις μη οριοθετημένες περιοχές στα δυτικά και βόρεια του νησιού.²¹

Το ενεργειακό πρόγραμμα της Κυπριακής Δημοκρατίας άρχισε το 2011, η Κυπριακή ΑΟΖ διαχωρίστηκε σε δεκατρία θαλασσοτεμάχια και μέχρι σήμερα έχει προχωρήσει σε τρεις γύρους αδειοδοτήσεων σε πετρελαϊκές εταιρείες για έρευνες και γεωτρήσεις. Στο ενεργειακό πρόγραμμα της Κυπριακής Δημοκρατίας εμπλέκονται αρκετές εθνικές πετρελαϊκές εταιρείες (NOIs) και διεθνείς πετρελαϊκές εταιρείες (IOCs) μεταξύ των οποίων οι ENI, TOTAL, EXXON MOBIL, QATAR PETROLEUM, KOGAS, DELEK, SHELL και NOBLE ENERGY, όπου η τελευταία έχει πωληθεί τον Οκτώβριο του 2020 στην CHEVRON.²² Από την μέχρι στιγμής πρόοδο των γεωφυσικών ερευνών και γεωτρήσεων για εύρεση υδρογονανθράκων και ιδιαίτερα φυσικού αερίου στην κυπριακή ΑΟΖ, έχει ανακαλυφθεί κοιτάσμα στον στόχο «Αφροδίτη» στο θαλασσοτεμάχιο 12 το οποίο υπολογίζεται σε 4,5 τρισεκατομμύρια κυβικά πόδια (tcf), το κοιτάσμα στον στόχο «Γλαύκος» στο θαλασσοτεμάχιο 10 το οποίο υπολογίζεται σε 5-6 tcf ενώ υπάρχουν αρκετά θετικές ενδείξεις για κοιτάσμα στον στόχο «Καλυψώ» που εκτείνεται στα θαλασσοτεμάχια 6 και 7.²³ Αν και

²⁰ United Nations Convention of the Law of the Sea, 1982. Διαθέσιμο στο:

https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf

²¹ Republic of Cyprus, Ministry of Foreign Affairs, *List of the geographical coordinates of points (1) to (177) concerning the north and north-western outer limit of the Exclusive Economic Zone and the Continental Shelf of the Republic of Cyprus*. Διαθέσιμο στο:

https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/DEPOSIT/Cyprus_Deposit.pdf

²² «Ο χάρτης της κυπριακής ΑΟΖ μετά τις ανακατατάξεις των εταιρειών», *Alphanews* (30/7/2019). Διαθέσιμο στο: <https://www.alphanews.live/editorial/o-hartis-tis-kypriakis-aoz-meta-tis-anakatataxeis-ton-etaireion>

²³ Θ. Τσακίρης, «Ανάλυση: Η ανακάλυψη του «Γλαύκου» και το κυπριακό τερματικό LNG», *Καθημερινή* (28/2/2019). Διαθέσιμο στο: <https://www.kathimerini.gr/pages/security-bulletin/1012368/analysis-i-anakalypsi-toy-glaykou-kai-to-kypriako-termatiko-lng/>

μεσαίου μεγέθους κοιτάσματα, υπάρχουν αισιόδοξες ενδείξεις οι οποίες απορρέουν από τις γεωλογικές έρευνες και τις προοπτικές που δημιούργησε η ανακάλυψη του κοιτάσματος «Zohr» στην Αιγυπτιακή ΑΟΖ μεγέθους 30 tcf²⁴ και «Leviathan» στην Ισραηλινή ΑΟΖ του οποίου οι ανακτήσιμοι πόροι υπολογίζονται περίπου σε 22 tcf.²⁵ Μέχρι αυτή την στιγμή, όλες οι εργασίες στην περιοχή βρίσκονται στο στάδιο Upstream, δηλαδή το στάδιο το οποίο περιλαμβάνει γεωλογικές εργασίες, γεωφυσικά ευρείας κλίμακος, σεισμικές έρευνες, πρόσληψη – επεξεργασία – ερμηνεία σήματος, ερμηνεία ευρύτερης περιοχής, διαμόρφωση στόχων, τοποθέτηση και εκτέλεση γεώτρησης και διενέργεια επιβεβαιωτικών γεωτρήσεων.²⁶

Η Τουρκία δεν έχει υπογράψει την Συνθήκη για το Δίκαιο της Θάλασσας ενώ δεν αναγνωρίζει την Κυπριακή Δημοκρατία λόγω των ταραχών του 1963-64 και την αποχώρηση των Τούρκων της Κύπρου από την κυβέρνηση. Έχει εισβάλει στην Κύπρο το 1974 και έκτοτε κατέχει στρατιωτικά το 37% του Κυπριακού εδάφους. Είναι το μοναδικό κράτος που αναγνωρίζει την Τουρκική διοίκηση στα κατεχόμενα εδάφη της Κύπρου η οποία ιδρύθηκε το 1983 με την ονομασία «Τουρκική Δημοκρατία Βόρειας Κύπρου». Μέχρι στιγμής δεν έχει προχωρήσει σε αξιόλογη παραγωγή υδρογονανθράκων, διενεργεί όμως γεωτρήσεις στην Μαύρη Θάλασσα, ενώ η κρατική Τουρκική Πετρελαϊκή Εταιρεία (ΤΡΑΟ) εμπλέκεται στην εκμετάλλευση κοιτασμάτων στην Κασπία θάλασσα όπου η Τουρκία μέσω ενός μεγάλου δικτύου αγωγών αποτελεί μεγάλο κόμβο διοχέτευσης φυσικού αερίου της περιοχής και σε ότι αφορά την Μεσόγειο από το 2005 είναι σε λειτουργία ο αγωγός Μπακού – Τιφλίδα – Τσεϋχάν.²⁷ Από το 2003 όπου και υπογράφηκε η πρώτη συμφωνία οριοθέτησης ΑΟΖ της Κυπριακής Δημοκρατίας με την Αίγυπτο, η Τουρκία αντέδρασε, αρχικά με διπλωματικά μέσα. Το 2011, μετά την έναρξη του ενεργειακού προγράμματος της Κυπριακής Δημοκρατίας, η Τουρκική κυβέρνηση προχώρησε σε δημόσιες δηλώσεις όπου υποστήριξε πως θα αντιδράσει στις γεωτρήσεις στην κυπριακή ΑΟΖ καθώς καταπατούνται τα δικαιώματα των τουρκοκυπρίων. Ως απάντηση η Τουρκία οριοθέτησε θαλάσσιες ζώνες με την Τουρκική διοίκηση των κατεχομένων και αδειοδότησε την ΤΡΑΟ να προχωρήσει σε έρευνες.²⁸ Έκτοτε, η ΤΡΑΟ έχει διεξαγάγει με την συνοδεία τουρκικών πολεμικών σκαφών ένα μεγάλο αριθμό ερευνών στα χωρικά ύδατα της Κυπριακής Δημοκρατίας, σε αδειοδοτημένα και μη αδειοδοτημένα θαλασσοτεμάχια της Κυπριακής ΑΟΖ, χρησιμοποιώντας ιδιόκτητα γεωφυσικά ερευνητικά σκάφη, γεωτρύπανα και βοηθητικά σκάφη.²⁹ Μέχρι στιγμής έχει προχωρήσει σε οκτώ συνολικά γεωτρήσεις, εκ των οποίων και σε τρία αδειοδοτημένα θαλασσοτεμάχια (6,7,8) καθώς και στα χωρικά ύδατα στον κόλπο της Καρπασίας.³⁰ Κατά

²⁴ ENI, “Eni begins producing from Zohr, the largest ever discovery of gas in the Mediterranean Sea”, eni.com (20 December 2017). Available at: <https://www.eni.com/en-IT/media/press-release/2017/12/eni-begins-producing-from-zohr-the-largest-ever-discovery-of-gas-in-the-mediterranean-sea.html>

²⁵ Delek Group: <https://www.delek-group.com/>

²⁶ Chowdhury, Sanjib, *Optimization and business studies improvement in upstream oil and gas industry*, Wiley, New Jersey 2016, p.12.

²⁷ Καραγιάννης, Μάνος, *Η Τουρκική Εξωτερική Πολιτική στον Καύκασο*, Παπαζήση, Αθήνα 2015, σ.172-173.

²⁸ Ministry of Foreign Affairs, Republic of Turkey, *Press Release Regarding the Second International Tender for Off-Shore Hydrocarbon Exploration Called by the Greek Cypriot Administration (GCA)*, (15/2/2012). Διαθέσιμο στο: http://www.mfa.gov.tr/no_43_-15-february-2012_-second-international-tender-for-off_shore-hydrocarbon-exploration-called-by-the-greek-cypriot-administration-_gca_.en.mfa

²⁹ Πορτοκαλάκης Λ., Οκτώβριος 2020, «Ερευνητικό Πρόγραμμα του Τουρκικού Ερευνητικού Σκάφους “ORUC REIS” από 11/10/2020 μέχρι τις 27/10/2020», *ΕΛΙΣΜΕ*, 2020. Διαθέσιμο στο: <https://www.elisme.gr/en/2013-01-07-19-11-53/item/oruc-reis-11-10-2020-27-10-2020>.

³⁰ Μ. Παπαδόπουλος, «Η τουρκική πειρατεία στην κυπριακή ΑΟΖ», *Σημερινή* (26/1/2020). Διαθέσιμο στο: <https://simerini.sigmalive.com/article/2020/1/26/e-tourkike-peirateia-sten-kupriake-aoz/>

την Τουρκία, η περιοχή ανατολικά του θαλασσοτεμαχίου 1 εμπίπτει στην δικαιοδοσία των τουρκοκυπρίων ενώ δυτικά του θαλασσοτεμαχίου 1, συμπεριλαμβανομένων των θαλασσοτεμαχίων 4, 5, 6, 7, θεωρεί πως είναι περιοχή που εμπίπτει στην τουρκική υφαλοκρηπίδα.³¹ Επιπλέον, στην Ανατολική Μεσόγειο η Τουρκία έχει υπογράψει τον Νοέμβριο του 2019 συμφωνία οριοθέτησης ΑΟΖ με την Κυβέρνηση Εθνικής Συμφωνίας της Λιβύης, συμφωνία που προκάλεσε την έντονη αντίδραση της Ελλάδας και καταδικάστηκε από την Ευρωπαϊκή Ένωση και άλλους διεθνείς δρώντες, ενώ μέρος των θαλάσσιων ζωνών που ορίζει η συμφωνία εμπίπτουν στην μετέπειτα υπογραφείσα συμφωνία οριοθέτησης ΑΟΖ μεταξύ Ελλάδας και Αιγύπτου.

Τέλος, η Τουρκία υπερέχει σε σχέση με την Κυπριακή Δημοκρατία στις δυνατότητες χρήσης στρατιωτικής ισχύος στην περιοχή της ΑΟΖ. Οι Τουρκικές ένοπλες δυνάμεις έχουν μεγαλύτερες δυνατότητες χρήσης αεροναυτικών μέσων, καθώς στο οπλοστάσιο της Τουρκίας συγκαταλέγονται μεταξύ άλλων 13 φρεγάτες, 12 υποβρύχια και 308 μαχητικά αεροσκάφη.³² Αντίθετα, η Εθνική Φρουρά της Κυπριακής Δημοκρατίας είναι δομημένη κυρίως για διεξαγωγή πολέμου σε χερσαίο έδαφος, τα αεροναυτικά της μέσα τα οποία μπορούν να επιχειρήσουν στην περιοχή της ΑΟΖ είναι πολύ περιορισμένα, καθώς διαθέτει 2 περιπολικά σκάφη ανοικτής θαλάσσης, διαθέτει 20 συνολικά ελικόπτερα για σκοπούς επίθεσης, μεταφοράς και έρευνας διάσωσης και δεν διαθέτει πολεμικά αεροσκάφη.³³

ΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΑΝΤΙΔΡΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΕΤΕΛΕΣΜΕΝΩΝ ΣΤΗΝ ΑΟΖ

Από τον Νοέμβριο του 2013 το ερευνητικό σκάφος Barbaros Haryedin Pasa άρχισε να διενεργεί σεισμικές έρευνες έξω από το Ακρωτήριο του Αποστόλου Ανδρέα. Οι έρευνες συνεχίστηκαν και το επόμενο έτος και εντός των χωρικών υδάτων της Κυπριακής Δημοκρατίας καθώς και εντός της ΑΟΖ και σε αδειοδοτημένα θαλασσοτεμάχια.³⁴ Οι σεισμικές έρευνες του Barbaros Haryedin Pasa συνεχίστηκαν μέχρι και το 2019. Την ίδια χρονιά αρχίζει γεωτρήσεις με το γεωτρήπανο Fatih σε μη οριοθετημένες περιοχές της Κυπριακής Δημοκρατίας, προβάλλοντας ως επιχείρημα πως οι γεωτρητικές της ενέργειες εμπίπτουν στα όρια της τουρκικής υφαλοκρηπίδας και της υφαλοκρηπίδας των τουρκοκυπρίων. Παράλληλα, η Τουρκική κυβέρνηση συνέχισε με επίσημες δηλώσεις να καλεί τους εμπλεκόμενους να σταματήσουν τις οποιοσδήποτε εργασίες στην Κυπριακή ΑΟΖ.³⁵ Ακολουθεί λεπτομερής παράθεση των κύριων ενεργειών της Άγκυρας για δημιουργία τετελεσμένων κυρίως εντός αδειοδοτημένων θαλασσοτεμαχίων στην Κυπριακή ΑΟΖ, καθώς και των αντιδράσεων της Κυπριακής Δημοκρατίας και των εταιρειών στις τουρκικές ενέργειες.

³¹ Καρυώτης, Θεόδωρος, *ΑΟΖ Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη*, Παπαδόπουλος, Αθήνα 2019, σ.78-79.

³² Αριστοτέλους, Άριστος, *Το ισοζύγιο δυνάμεων Ελλάδα – Τουρκίας 2020*, Κυπριακό Κέντρο Στρατηγικών Μελετών, 2020. Διαθέσιμο στο: <http://www.strategy-cy.com/ccss/index.php/el/surveys-gr/item/419-the-military-balance-of-greece-and-turkey-2020>

³³ Αριστοτέλους, Άριστος, *Οι στρατιωτικές δυνάμεις στην Κύπρο 2020*, Κυπριακό Κέντρο Στρατηγικών Μελετών, 2020. Διαθέσιμο στο: <http://strategy-cy.com/ccss/index.php/el/surveys-gr/item/418-oi-stratitikes-dynameis-stin-kypro-2020>

³⁴ Δ. Αντωνίου, «Έρευνες από τουρκικό σκάφος», *Καθημερινή* (9/4/2013). Διαθέσιμο στο: <https://www.kathimerini.gr/politics/485305/ereynes-apo-toyrkiko-skafos/>

³⁵ Π. Θεοχαρίδης, «Η πειρατική στρατηγική της Τουρκίας στην ΑΟΖ», *Φιλελεύθερος* (4/10/2020). Διαθέσιμο στο: <https://www.philenews.com/eidiseis/politiki/article/1031588/i-peiratiki-stratigiki-tis-toyrkias-stin-aoz>

Τον Φεβρουάριο του 2018 η Άγκυρα κλιμακώνει τις προσπάθειες της προχωρώντας σε απειλή και επιδεικτική χρήση βίας κατά των εταιρειών. Μέχρι τον Φεβρουάριο το 2018 η Κυπριακή Δημοκρατία είχε προχωρήσει σε σύναψη συμβολαίου με εταιρείες για τα οκτώ από τα δεκατρία οικοπέδα της ΑΟΖ. Στα έξι από αυτά ήταν εμπλεκόμενη η Ιταλική ENI. Στις 9 Φεβρουαρίου 2018, ενώ το γεωτρύπανο Saipem 12.000 της Ιταλικής ENI κατευθυνόταν προς τον στόχο «Σουπιά» του οικοπέδου 3 για προγραμματισμένη γεώτρηση, εμποδίστηκε από Τουρκικά πλοία που έσπευσαν στην περιοχή ώστε να μην αφήσουν το γεωτρύπανο να πραγματοποιήσει γεωτρήσεις. Μάλιστα, σύμφωνα και με τους διαλόγους του καπετάνιου του Ιταλικού πλοίου με τον καπετάνιο του Τουρκικού πολεμικού, τα δύο σκάφη ήρθαν κοντά σε σύγκρουση με το Ιταλικό να αναγκάζεται να αποχωρήσει.

Η Ιταλική εταιρεία επιχείρησε λίγες μέρες αργότερα να προχωρήσει στην προγραμματισμένη γεώτρηση αλλά και πάλι συνάντησε το εμπόδιο του Τουρκικού πολεμικού ναυτικού. Παρόλο που στην περιοχή έφτασε Ιταλική φρεγάτα εντούτοις δεν υπήρξε η οποιαδήποτε άσκηση πίεσης στα Τουρκικά πολεμικά και αποχώρησε προς τον Λίβανο. Το γεωτρύπανο Saipem 12.000 τελικά ανάβαλε την προγραμματισμένη γεώτρηση και στις 10 Μαρτίου προχώρησε σε άλλη προγραμματισμένη γεώτρηση στο Μαρόκο.³⁶

Ο Τούρκος Υπουργός Ενέργειας δήλωσε πως οι Τουρκικές ενέργειες γίνονται για τα δικαιώματα των τουρκοκυπρίων και ότι «η Τουρκία θα αντιτεθεί μέχρι τέλους». Ο Αναπληρωτής Κυβερνητικός Εκπρόσωπος της Κυπριακής Δημοκρατίας δήλωσε πως η Κύπρος είναι αποφασισμένη να ασκήσει τα κυριαρχικά της δικαιώματα στην ΑΟΖ της ενώ τόνισε και την αποφασιστικότητα της εταιρείας αλλά και του καπετάνιου του πλοίου να προχωρήσουν προς τον στόχο Σουπιά για την γεώτρηση. Ο CEO της Ιταλικής ENI Claudio Descalzi, κατά την πρώτη παρεμπόδιση της γεώτρησης δήλωσε πως η εταιρεία δεν έχει τον έλεγχο της κατάστασης. Τις επόμενες μέρες, όταν το γεωτρύπανο αποφασίστηκε να κατευθυνθεί στην επόμενη προγραμματισμένη γεώτρηση στο Μαρόκο, ο CEO της Ιταλικής εταιρείας δήλωσε πως «θα επιστρέψουμε, περιμένοντας να βρεθεί μια λύση από την διεθνή διπλωματία». Στην συνέχεια, σε ερώτηση σχετικά με το κοίτασμα Καλυψώ και αν σκέφτεται μετά από αυτά τα γεγονότα να αποχωρήσει, απάντησε πως «Όχι, είμαστε συνηθισμένοι σε τέτοιες διαφορές. Συνήθως, στις περιπτώσεις αυτές, θέτουμε υπό συνθήκες ασφαλείας τον στόχο. Δεν φύγαμε από τη Λιβύη ή από άλλες χώρες όταν υπήρχαν πολύπλοκες καταστάσεις, είμαστε όλοι πολύ νηφάλιοι και ήσυχτοι».³⁷

Στην συνέχεια η Τουρκία μέσω της ΤΡΑΟ ενέτεινε τις προσπάθειες της για ανακάλυψη κοιτασμάτων και συνεπώς δημιουργίας τετελεσμένων προχωρώντας σε διενέργεια γεωτρήσεων. Τον Αύγουστο του 2019 το τουρκικό γεωτρύπανο Yanuz προχώρησε σε γεώτρηση στα χωρικά ύδατα της Κυπριακής Δημοκρατίας στην θάλασσα της Καρπασίας. Η συγκεκριμένη ενέργεια αποτελεί και την πιο σοβαρή από νομικής απόψεως καθώς στα χωρικά ύδατα το κράτος ασκεί κυριαρχία και όχι κυριαρχικά δικαιώματα όπως στην ΑΟΖ.³⁸

Τον Σεπτέμβριο του 2019 η Άγκυρα εντείνει τις προσπάθειες της για δημιουργία τετελεσμένων και σε αδειοδοτημένα θαλασσοτεμάχια διενεργώντας γεωτρήσεις εντός αυτών. Η Κυπριακή Δημοκρατία είχε

³⁶ Β. Νέδος, «Στο Μαρόκο το γεωτρύπανο Saipem 12000», *Καθημερινή* (23/2/2018). Διαθέσιμο στο: <https://www.kathimerini.gr/politics/950143/sto-maroko-to-geotrypano-saipem-12000/>

³⁷ «Αποχωρεί από την περιοχή του οικοπέδου 3 το Saipem 12000», *CNN Greece* (23/2/2018). Διαθέσιμο στο: <https://www.cnn.gr/kosmos/story/118896/apoxorei-apo-tin-perioxi-toy-oikopedoy-3-to-saipem-12000>

³⁸ Republic of Cyprus, *Letter dated 13 November 2019 from the Permanent Representative of Cyprus to the United Nations addressed to the Secretary-General*. Διαθέσιμο στο: <https://undocs.org/en/A/74/549>

υπογράψει συμβόλαιο για παραχώρηση του θαλασσοτεμαχίου 7 και 8 στην κοινοπραξία TOTAL - ENI για διεξαγωγή ερευνών. Άμεσα με ανακοίνωση του ο εκπρόσωπος τύπου του Τουρκικού ΥΠ.ΕΞ ανέφερε πως το θαλασσοτεμάχιο 7 εμπίπτει στην Τουρκική υφαλοκρηπίδα, πως οι έρευνες διεξάγονται παράνομα από την Κυπριακή Δημοκρατία η οποία δεν λαμβάνει υπόψη τα δικαιώματα των τουρκοκυπρίων ενώ προειδοποίησε τις εταιρείες πως δεν θα μπορούν να διενεργήσουν εργασίες στην περιοχή. Στην ανακοίνωση του Τουρκικού ΥΠ.ΕΞ απάντησε ο εκπρόσωπος τύπου του Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας ο οποίος ξεκαθάρισε πως «Η εξερεύνηση και/ή εκμετάλλευση του τεμαχίου 7 είναι αποκλειστικό κυριαρχικό δικαίωμα της Κύπρου και δεν επηρεάζει τα δικαιώματα οποιουδήποτε τρίτου κράτους, περιλαμβανομένης της Τουρκίας» ενώ παράλληλα κατηγόρησε την Τουρκία για παραβίαση του Διεθνούς Δικαίου.³⁹

Τον Οκτώβριο, η Τουρκία στέλνει στο θαλασσοτεμάχιο 7 το γεωτρύπανο Γιανυζ. Λίγες μέρες αργότερα ο CEO της Ιταλικής ENI δήλωσε πως δεν θέλει «έναν πόλεμο γύρω από γεωτρήσεις», πως δεν ανησυχεί αλλά ξεκαθάρισε πως «αν κάποιος εμφανίζεται με πολεμικά πλοία, δεν κάνω γεωτρήσεις.». Τις δηλώσεις του CEO της ENI σχολίασε με ανάρτηση του στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης ο λεγόμενος «αναπληρωτής πρωθυπουργός» των κατεχομένων Kudret Ozersay ο οποίος με αναφορά του στο περιστατικό στο οικόπεδο 3 το 2018, έγραψε πως «Το 2018, η εταιρεία είδε ότι η Τουρκία βλέπει το ζήτημα αυτό σοβαρά και ότι η τουρκοκυπριακή πλευρά είναι έτοιμη να προχωρήσει σε συμβιβασμό αν προχωρήσει αυτή η εργασία πριν την λύση».⁴⁰

Τον Νοέμβριο του 2019, μετά τις Τουρκικές ενέργειες, η κοινοπραξία αποφάσισε να αρχίσει τις εργασίες από άλλα οικόπεδα τα οποία δεν εμπίπτουν στις Τουρκικές βλέψεις. Σε απάντηση για την εν λόγω κίνηση, ο Υπουργός Ενέργειας της Κυπριακής Δημοκρατίας ανέφερε πως η συγκεκριμένη απόφαση των εταιρειών βασίζεται σε γεωλογικά δεδομένα και πως η πρόθεση είναι οι έρευνες να αρχίσουν πρώτα σε άλλες περιοχές – στόχους που έχουν προτεραιότητα.

Τον Ιανουάριο του 2020, ενώ το γεωτρύπανο Γιανυζ αποχώρησε από το οικόπεδο 7 χωρίς να έχει σημειώσει επιτυχείς γεωτρήσεις, οι προσπάθειες δημιουργίας τετελεσμένων εντός αδειοδοτημένων θαλασσοτεμαχίων εντείνονται καθώς η Άγκυρα διενεργεί γεώτρηση σε στόχο τον οποίο είχε επισημάνει η ENI σε παλαιότερες υποβρύχιες βυθομετρικές έρευνες, αυξάνοντας με αυτόν τον τρόπο τις πιθανότητες για την πρώτη της επιτυχή γεώτρηση.

Το Τουρκικό γεωτρύπανο Γιανυζ εισήλθε στο οικόπεδο 8 το οποίο ήταν αδειοδοτημένο στην κοινοπραξία ENI-TOTAL και προχώρησε σε στοχευμένη γεώτρηση σε στόχο στην περιοχή «Ερατοσθένης-1» την οποία μετονόμασε σε «Λευκωσία-1». Πηγές από τον Κυπριακό και διεθνή τύπο έκαναν λόγο για κλοπή των μελετών της ENI από την Τουρκία, καθώς ο συγκεκριμένος στόχος είχε καθοριστεί μετά από υποβρύχιες βυθομετρικές μελέτες της ENI το 2017. Τα συγκεκριμένα δημοσιεύματα ανέφεραν πως οι υπηρεσίες ασφαλείας της Κύπρου και της Ιταλίας διερευνούσαν το ενδεχόμενο διαρροής τεχνικών στοιχείων των σχεδιασμών της ENI για γεωτρήσεις στα κοιτάσματα «Καλυψώ», «Σουπιά» και το «Ερατοσθένης Νότιο».

³⁹ «Απειλές Ακσόι σε Κύπρο, TOTAL και ENI για το οικόπεδο 7», *Euronews*, (19/9/2019). Διαθέσιμο στο: <https://gr.euronews.com/2019/09/19/apeiles-aksoy-kypro-total-eni-oikopedo-7>

⁴⁰ «Θετική για Οζερσάι η δήλωση του Διευθύνων Σύμβουλου της ENI», *Euronews*, (11/10/2019). Διαθέσιμο στο: <https://gr.euronews.com/2019/10/11/thetiki-gia-ozersay-i-dilosi-dieuthinon-symvoulou-tis-eni-kypriaki-aoz-prokliseis-tourkias>

Ωστόσο αξιωματούχοι της Κυπριακής Δημοκρατίας απέρριψαν το ενδεχόμενο η διαρροή να έγινε από την εταιρεία.⁴¹

Παρόλο που μετέπειτα η ENI αναθεώρησε για γεωλογικούς λόγους τις προοπτικές του συγκεκριμένου στόχου, η ενέργεια της Τουρκίας να βρει και να βασιστεί σε προηγούμενες έρευνες της ENI ερμηνεύθηκε ως προσπάθεια για διενέργεια επιτυχούς γεώτρησης και δημιουργίας περαιτέρω τετελεσμένων. Παράλληλα, το γεγονός ότι οι μέχρι στιγμής γεωτρήσεις της Τουρκίας στην Κυπριακή ΑΟΖ δεν επέφεραν αποτελέσματα, ερμηνεύθηκε ως ανεπάρκεια του προσωπικού της ΤΡΑΟ και των Νορβηγών τεχνοκρατών σε συνδυασμό με την αδυναμία συνεργασίας της Τουρκίας με ξένες εταιρείες στην περιοχή λόγω των κυρώσεων που ενέκρινε η Ε.Ε έναντι νομικών και φυσικών προσώπων που εμπλέκονται σε παράνομες έρευνες και γεωτρήσεις στην περιοχή.

Οι τουρκικές ενέργειες, προσπάθησαν να εκμεταλλευτούν και την απρόβλεπτη στάση που επέφερε η έξαρση της πανδημίας του κορωνοϊού (Sars-CoV-2) στην παγκόσμια βιομηχανία υδρογονανθράκων. Η έξαρση της πανδημίας οδήγησε τον Απρίλιο του 2020 τις πετρελαϊκές εταιρείες σε αναβολή εργασιών. Οι προγραμματισμένες γεωτρήσεις της κοινοπραξίας ENI-TOTAL στο θαλασσοτεμάχιο 6 και της κοινοπραξίας EXXON MOBIL – QATAR PETROLEUM στο θαλασσοτεμάχιο 10, αναβλήθηκαν για ένα περίπου χρόνο. Η Τουρκία εκμεταλλευόμενη την προσωρινή στάση του ενεργειακού προγράμματος, προχώρησε σε δέσμευση περιοχής στα θαλασσοτεμάχια 6 και 7 της κοινοπραξίας ENI-TOTAL, μέχρι και τον Ιούλιο του 2020 για διενέργεια γεωτρήσεων από το γεωτρύπανο Γιανυζ. Οι γεωτρήσεις στα οικόπεδα 6 και 7 συνεχίστηκαν με νέα έκδοση οδηγιών προς ναυτιλομένους και δέσμευση της περιοχής μέχρι και τον Σεπτέμβριο του 2020.⁴²

Η αναβολή των εργασιών από τις πετρελαϊκές εταιρείες στην Κυπριακή ΑΟΖ δεν συνδέθηκε τόσο με τις Τουρκικές ενέργειες αλλά περισσότερο με υγειονομικής φύσης λόγους που επέβαλε η παγκόσμια έξαρση της πανδημίας του κορωνοϊού και για οικονομικούς λόγους λόγω της κατακόρυφης πτώσης των τιμών πετρελαίου και φυσικού αερίου. Αν και σε διεθνές επίπεδο υπήρξε αποχώρηση εταιρειών από αρκετά έργα, εντούτοις απ'ότι φαίνεται μέχρι στιγμής οι εταιρείες στην Κυπριακή ΑΟΖ παραμένουν, ισχυρισμό που επιβεβαιώνει και το Υπουργείο Ενέργειας, Εμπορίου και Βιομηχανίας της Κυπριακής Δημοκρατίας.

ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΕΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ, ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΑ

Εκτός από την δέσμευση θαλάσσιων περιοχών για σκοπούς ερευνών και γεωτρήσεων, η Άγκυρα προχωρεί και σε δέσμευση περιοχών εντός της κυπριακής ΑΟΖ για διεξαγωγή στρατιωτικών ασκήσεων από το Τουρκικό Πολεμικό Ναυτικό. Ακόμα, σε περιπτώσεις όπως τον Σεπτέμβριο του 2020, η Τουρκία εξέδωσε οδηγίες προς ναυτιλομένους για δέσμευση περιοχής εντός της κυπριακής ΑΟΖ σε περιοχή όπου διενεργούσαν έρευνες τα τουρκικά ερευνητικά Barbaros Harryedin Pasa και Oruc Reis, για διεξαγωγή άσκησης από το Ρωσικό ναυτικό, κάτι που επέφερε την αντίδραση της Κυπριακής Δημοκρατίας ως προς την αρμοδιότητα της Τουρκίας για την συγκεκριμένη περιοχή και αντίστοιχη έκδοση παράλληλης

⁴¹ «Η Τουρκία βάφτισε το οικόπεδο 8 της κυπριακής ΑΟΖ σε Λευκωσία-1», *Euronews*, (21/1/2020). Διαθέσιμο στο: <https://gr.euronews.com/2020/01/21/tourkia-vaftise-to-oikopedo-8-kypriaki-aoz-leukosia-i-yavuz-fysiko-aerio-eni-kypros>

⁴² «Γεωτρήσεις στην Κύπρο από την Τουρκία την ώρα της συνόδου κορυφής της ΕΕ», *CNN Greece*, (15/7/2020). Διαθέσιμο στο: <https://www.cnn.gr/kosmos/story/227374/geotriseis-stin-kypro-apo-tin-toyrkia-tin-ora-tis-synodoy-koryfis-tis-ee>

οδηγίας. Οι οδηγίες προς ναυτιλομένους εκδίδονται από τον σταθμό της Αττάλειας, γεγονός που κατά την Κυπριακή Δημοκρατία αποτελεί κίνδυνο για την ασφάλεια στην περιοχή καθώς αναφέρει πως αρμόδιο κέντρο είναι το αντίστοιχο στην Κύπρο.

Παράλληλα, οι εξελίξεις στα ενεργειακά της Νοτιοανατολικής Μεσογείου αποτέλεσαν το έναυσμα για την πραγματοποίηση σειράς στρατιωτικών ασκήσεων με την συμμετοχή της Κυπριακής Δημοκρατίας, περιφερειακών, Ευρωπαϊκών και άλλων κρατών με σενάρια έρευνας διάσωσης, ασφάλειας εγκαταστάσεων γεώτρησης και ναυτικής αποτροπής. Από το 2015 στην περιοχή διεξάγεται σε ετήσια βάση η στρατιωτική άσκηση «Νέμεσις» με σενάρια αντιτρομοκρατίας, προστασίας πλατφόρμας γεώτρησης, έρευνας διάσωσης και προστασίας του περιβάλλοντος. Στην συγκεκριμένη άσκηση εκτός από την Κυπριακή Δημοκρατία, την Ελλάδα, το Ισραήλ και την Γαλλία, συμμετέχει και το Ηνωμένο Βασίλειο, οι ΗΠΑ, ο Ευρωπαϊκός Οργανισμός για την Ασφάλεια στην Θάλασσα (ESMA) καθώς και ιδιωτικοί φορείς.⁴³ Επίσης σε ετήσια βάση πραγματοποιείται στην ευρύτερη περιοχή της Νοτιοανατολικής Μεσογείου η στρατιωτική άσκηση «Μέδουσα» με την συμμετοχή μεταξύ άλλων της Κυπριακής Δημοκρατίας, της Ελλάδας, της Αιγύπτου, των Ηνωμένων Αραβικών Εμιράτων.⁴⁴ Σε τακτική βάση διεξάγονται και άλλες μικρότερου βεληνεκούς στρατιωτικές ασκήσεις με συμμετοχή διαφόρων κρατών στην κυπριακή ΑΟΖ,⁴⁵ ενώ αξίζει να σημειωθεί πως μετά από ναυτική άσκηση Κύπρου – Γαλλίας το 2018, φρεγάτα του Γαλλικού πολεμικού ναυτικού πέρασε από το θαλασσοτεμάχιο 3 το οποίο είχε δεσμεύσει η Τουρκία.⁴⁶ Η παρουσία Γαλλικών πολεμικών σκαφών στην περιοχή, εκλαμβάνεται συχνά από τον τύπο ως μήνυμα προς την Τουρκική πλευρά ιδιαίτερα μετά την ρήξη στις σχέσεις του Γάλλου προέδρου Emmanuel Macron με τον Τούρκο πρόεδρο Recep Tayyip Erdogan, όπως τον Φεβρουάριο του 2020 όπου έκανε την εμφάνιση του στην Κυπριακή ΑΟΖ το Γαλλικό αεροπλανοφόρο Charles De-Gaulle συνοδευόμενο από φρεγάτες του Γαλλικού Πολεμικού Ναυτικού.⁴⁷ Τέλος, τον Μάιο του 2019 υπογράφηκε μεταξύ των Υπουργών Άμυνας Κύπρου και Γαλλίας, συμφωνία που προνοεί ενίσχυση των ναυτικών δυνατοτήτων της Κυπριακής Δημοκρατίας, ναυτική συνεργασία μεταξύ των δύο κρατών καθώς και δημιουργία Γαλλικού ναυστάθμου στην Κύπρο.⁴⁸

Οι διπλωματικές σχέσεις και οι τριμερείς σύνοδοι μεταξύ της Κυπριακής Δημοκρατίας και της Ελλάδας με την Αίγυπτο και το Ισραήλ έχουν θεσμοθετηθεί και συμβάλουν στην εμβάθυνση των σχέσεων και σε θέματα ασφάλειας. Μετά το πέρας της όγδοης τριμερούς διάσκεψης κορυφής Ελλάδας – Κύπρου – Αιγύπτου στην Λευκωσία τον Οκτώβριο του 2020, τα τρία κράτη καταδίκασαν από κοινού τις παράνομες ενέργειες της Τουρκίας στην Κυπριακή ΑΟΖ και στα Ελληνικά ύδατα καθώς και τις παραβιάσεις του εθνικού εναέριου χώρου, το Τουρκοκυβικό μνημόνιο και το άνοιγμα της περικλειστης πόλης των

⁴³ Υπουργείο Άμυνας Κυπριακής Δημοκρατίας, 13 Νοεμβρίου 2019, *Πολυεθνική Άσκηση «NEMESIS – 2019»*.

Διαθέσιμο στο: <https://mod.gov.cy/app/πολυεθνική-άσκηση-νεμεσις-2019/>

⁴⁴ Γενικό Επιτελείο Εθνικής Φρουράς, 23 Απριλίου 2019, *Η ΕΦ στην άσκηση «MEDUSA 8/2019»*, Διαθέσιμο στο: <http://www.army.gov.cy/el/announcements/details/event-748>

⁴⁵ «Παζλ ασκήσεων στην Ανατολική Μεσόγειο», *Καθημερινή*, (26/8/2020). Διαθέσιμο στο:

<https://www.kathimerini.gr/politics/1093340/pazl-askiseon-stin-anatoliki-mesogeio/>

⁴⁶ «Γαλλική φρεγάτα «έσπασε» την παράνομη τουρκική Navtex». *Τα Νέα*, (22/2/2018). Διαθέσιμο στο:

<https://www.tanea.gr/2018/02/22/politics/galliki-fregata-espase-tin-paranomi-toyrkiki-navtex/>

⁴⁷ «Κυπριακή ΑΟΖ: Γαλλική επίδειξη ισχύος με αεροπλανοφόρο δίπλα στο Γιανυζ», *CNN Greece*, (5/2/2020).

Διαθέσιμο στο: <https://www.cnn.gr/kosmos/story/206537/kypriaki-aoz-galliki-epideixi-isxyos-me-aeroplanoforo-dipla-sto-yavuz>

⁴⁸ «Γάλλοι ειδικοί στη ναυτική βάση στο Μαρί», *Φιλελεύθερος*, (31/3/2019). Διαθέσιμο στο:

<https://www.philenews.com/eidiseis/politiki/article/679206>

Βαρωσίω.⁴⁹ Αντίστοιχα, στην τριμερή συνάντηση Υπουργών Εξωτερικών Κύπρου – Ελλάδα – Ισραήλ, ορίστηκε η δημιουργία κοινής γραμματείας στην Λευκωσία, γεγονός που αντιπροσωπεύει τον ρόλο της Κύπρου στην δημιουργία αυτών των σχημάτων.⁵⁰ Στις 2 Ιανουαρίου 2020, υπογράφηκε η συμφωνία για κατασκευή του αγωγού East Med μεταξύ Ελλάδας – Κύπρου – Ισραήλ.⁵¹ Η μελέτη του έργου εξασφάλισε κοινοτική χρηματοδότηση από την Ευρωπαϊκή Ένωση καθώς συμβάλει στην διαφοροποίηση των ενεργειακών πηγών και οδών. Αναμένεται και η τελική απόφαση της Ιταλίας η οποία εμφάνισε ενστάσεις για την υλοποίηση του αγωγού. Επιπρόσθετα, τον Ιανουάριο του 2020 στην συνεδρία του East Med Gas Forum στο οποίο συμμετέχουν Ελλάδα, Κύπρος, Αίγυπτος, Ισραήλ, Ιταλία, Ιορδανία, Παλαιστινιακή αρχή και ως παρατηρητές οι ΗΠΑ και ΕΕ, υπογράφηκε καταστατικό για αναβάθμιση του forum σε διεθνή ενεργειακό οργανισμό.⁵² Είναι ακόμα πρόωρα για να κρίνουμε την πορεία του οργανισμού και κατά πόσο θα μπορέσει μελλοντικά να συγκριθεί με διεθνής ενεργειακούς οργανισμούς μεγάλου εύρους όπως ο OPEC ή ο IEA.

Σε δηλώσεις του ο Πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας, Νίκος Αναστασιάδης, τονίζει πως η συνεργασία της Κυπριακής Δημοκρατίας με περιφερειακά κράτη θωρακίζει νομικά και πολιτικά τους ενεργειακούς της σχεδιασμούς.⁵³ Επιπρόσθετα, ο Υπουργός Εξωτερικών της Κυπριακής Δημοκρατίας, Νίκος Χριστοδουλίδης, αναφέρει πως οι περιφερειακές συνεργασίες στην περιοχή μπορούν να δημιουργήσουν την υποδομή για την ίδρυση ενός Περιφερειακού Οργανισμού Ασφάλειας και Συνεργασίας.⁵⁴

«ΓΑΛΑΖΙΑ ΠΑΤΡΙΔΑ» ΚΑΙ ΑΝΤΑΛΛΑΓΜΑΤΑ ΣΕ ΚΡΑΤΗ ΚΑΙ ΕΤΑΙΡΕΙΕΣ

Το στρατηγικό δόγμα της Γαλάζιας Πατρίδας (Mavi Vatan) διατυπώθηκε αρχικά από τον ναύαρχο Cem Gürdeniz με σκοπό να καταδείξει τις θαλάσσιες περιοχές όπου η Τουρκία έχει ή πρέπει να έχει δικαιοδοσία και το 2011 ο ναύαρχος Cihat Yaycı το αποτύπωσε σε χάρτες.⁵⁵ Με βάση την «Γαλάζια Πατρίδα» η Τουρκία αναδεικνύεται σε ναυτική δύναμη και κύριο ρυθμιστή των γεωπολιτικών εξελίξεων

⁴⁹ Προεδρία Κυπριακής Δημοκρατίας, 21 Οκτωβρίου 2020, *Πραγματοποιήθηκε η 8η Τριμερής Σύνοδος Κορυφής Κύπρου, Ελλάδα, Αιγύπτου, στη Λευκωσία*. Διαθέσιμο στο: <https://www.presidency.gov.cy/cypresidency/cypresidency.nsf/All/1EC25B8562ADD7ADC2258609003D546E?OpenDocument>

⁵⁰ Υπουργείο Εξωτερικών Κυπριακής Δημοκρατίας, 27 Οκτωβρίου 2020, *Δήλωση Υπ. Εξωτερικών Ν. Χριστοδουλίδη με το πέρας της Τριμερούς Συνάντησης Κύπρου - Ελλάδα - Ισραήλ*. Διαθέσιμο στο: <https://mfa.gov.cy/el/press-releases/2020/10/27/christodoulides-statement-after-trilateral-cygrisir/>

⁵¹ "Greece, Israel, Cyprus sign EastMed gas pipeline deal", *Reuters*, (2/1/2020). Available at: <https://www.reuters.com/article/us-greece-cyprus-israel-pipeline-idUSKBN1Z10R5>

⁵² "East Mediterranean states formally establish Egypt-based gas forum", *Reuters*, (22/9/2020). Available at: <https://www.reuters.com/article/mideast-energy-int/east-mediterranean-states-formally-establish-egypt-based-gas-forum-idUSKCN26D179>

⁵³ «Πρόεδρος Αναστασιάδης: Οι συνεργασίες μάς θωρακίζουν», *Φιλελεύθερος*, (21/9/2020). Διαθέσιμο στο: <https://www.philenews.com/eidiseis/politiki/article/962292>

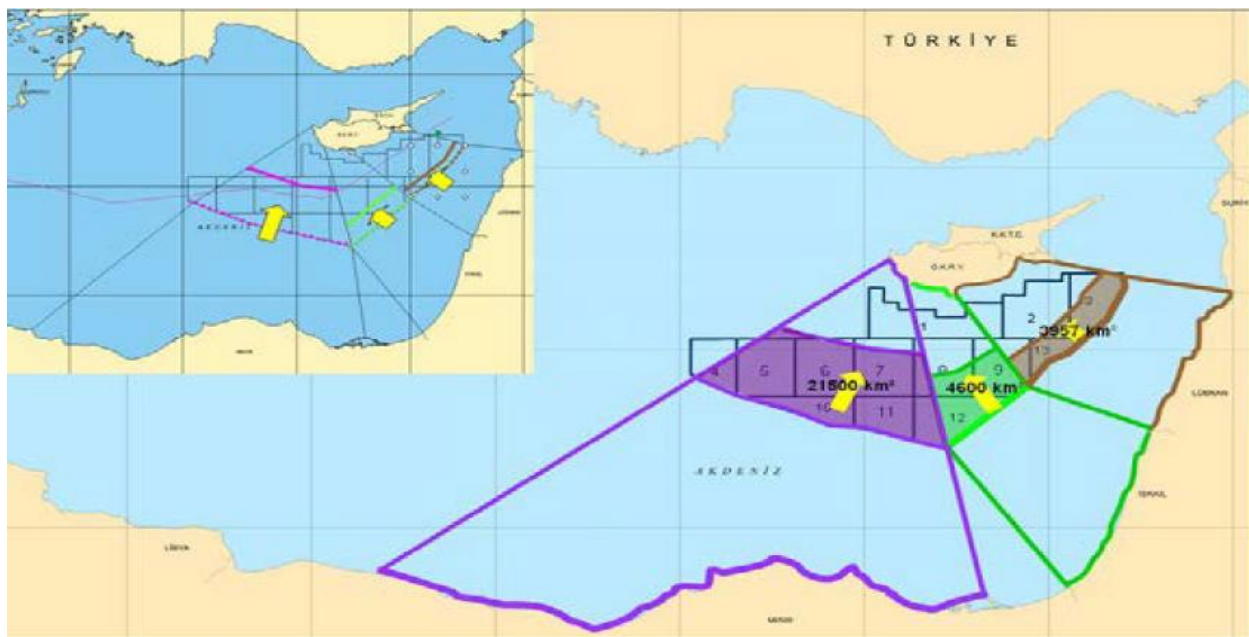
⁵⁴ «Ν. Χριστοδουλίδης: Ενισχυμένη Περιφερειακή Συνεργασία ως αντίδοτο στον απομονωτισμό και την εσωστρέφεια», *Φιλελεύθερος*, (29/10/2020). Διαθέσιμο στο: <https://www.philenews.com/eidiseis/politiki/article/1090706/n-christodoylidis-enischymeni-perifereiki-synergia-os-antidoto-ston-apomonotismo-kai-tin-esostreifeia>

⁵⁵ Τζιάρρας Ζ., Μάρτιος 2019, «Οι «Δυόμισι Πόλεμοι» και η Άσκηση «Mavi Vatan»: Στρατηγική Κουλτούρα και το νέο Στάδιο της Τουρκικής Στρατηγικής», *ΕΛΙΑΜΕΠ*, No 103/2019.

στην Νοτιοανατολική Μεσόγειο. Μετά την ομώνυμη στρατιωτική άσκηση το 2019, τις συνεχείς δημοσιοποιήσεις χαρτών και τις δημόσιες αναφορές του ίδιου του Erdogan στην Γαλάζια Πατρίδα, θεωρείται πλέον ως επίσημο δόγμα της Τουρκικής στρατηγικής με σκοπό την ανάδειξη της Τουρκίας ως ναυτικής δύναμης. Στην προσπάθεια νομιμοποίησης και δημιουργίας τετελεσμένων, τον Οκτώβριο του 2020 με εσωτερικό νόμο το Τουρκικό κράτος επέκτεινε την περιοχή ευθύνης σε θέματα Έρευνας και Διάσωσης καλύπτοντας το μισό Αιγαίο μέχρι την Κύπρο.⁵⁶

Στην προσπάθεια της η Άγκυρα να σταματήσει το ενεργειακό πρόγραμμα της Κυπριακής Δημοκρατίας και την εμβάθυνση των διπλωματικών της σχέσεων με τους εμπλεκόμενους κρατικούς δρώντες, προσπαθεί να πείσει την Αίγυπτο, τον Λίβανο και το Ισραήλ για ακύρωση των συμφωνιών τους με την Κυπριακή Δημοκρατία και οριοθέτηση θαλασσίων ζωνών με την Τουρκία, προσφέροντας τους κατά πολύ μεγαλύτερη έκταση θαλάσσιας ζώνης από αυτή που προβλέπουν οι συμφωνίες τους με την Κυπριακή Δημοκρατία. Οι περιοχές όπου προσφέρει η Άγκυρα εμπίπτουν στις οριοθετημένες θαλάσσιες ζώνες της Κυπριακής Δημοκρατίας. Ο Cihat Yayci έχει διατυπώσει σε χάρτες τις περιοχές όπου θεωρεί πως πρέπει να διεκδικήσουν οι τρεις χώρες που έχουν προχωρήσει σε οριοθέτηση ΑΟΖ με την Κυπριακή Δημοκρατία. Δημοσιεύματα στον Τουρκικό και διεθνή τύπο κάνουν λόγο για μυστικές διπλωματικές επαφές της Τουρκίας με τα κράτη τα οποία έχει οριοθετήσει ΑΟΖ η Κυπριακή Δημοκρατία για την επίτευξη συμφωνίας οριοθέτησης, στην λογική οριοθέτησης του Τουρκο-Λιβυκού μνημονίου το 2019.

ΧΑΡΤΗΣ 1: Τουρκικός χάρτης απεικονίζει τις «απώλειες» του Ισραήλ, της Αιγύπτου και του Λιβάνου από τις συμφωνίες οριοθέτησης θαλασσίων ζωνών με την Κυπριακή Δημοκρατία.

Πηγή: Yayci, Cihat, 2012, “Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye”, *Bilge Strateji : Jeopolitik, Ekonomi-Politik ve Sosyo-Kültürel Araştırmalar Dergisi*, V.4, I.6, p.40.

⁵⁶ Μάζης Ι., Σγούρος Γ., Τρούλης Μ., *Το χρονικό ενός προαναγγελθέντος Ελληνοτουρκικού διαλόγου*, Λειμών, Αθήνα 2020, σ.44.

Συγκεκριμένα, αναφορικά με την Αίγυπτο, στο παρελθόν υπήρξε ανησυχία στην Κυπριακή Δημοκρατία κατά την περίοδο της διακυβέρνησης του Mohamed Morsi, καθώς την περίοδο αυτή η Αίγυπτος είχε ενισχύσει τις σχέσεις της με την Τουρκία και είχε τεθεί το ενδεχόμενο οριοθέτησης με την Τουρκία. Εντούτοις δεν ακυρώθηκε η συμφωνία με την Κυπριακή Δημοκρατία ούτε και προχώρησε σε σύναψη συμφωνίας με την Τουρκία.

Αναφορικά με το Ισραήλ, από τα μέσα του 2020 ορισμένα τουρκικά μέσα ενημέρωσης προχώρησαν σε δημοσιοποίηση χαρτών όπου απεικονίζεται η οριοθέτηση που επιθυμεί η Άγκυρα με το Ισραήλ, προσφέροντας του ένα μεγάλο μέρος της ΑΟΖ της Κυπριακής Δημοκρατίας. Τον Δεκέμβριο του 2020, ο Cihat Yayci, δημοσιοποίησε μέσω του ιστοτιούτου Moshe Dayan του Πανεπιστημίου του Τελ Αβίβ, άρθρο με τίτλο *“Israel is Turkey’s Neighbor Across the Sea: Delimitation of the Maritime Jurisdiction Areas between Turkey and Israel”*. Στο άρθρο αναφέρεται πως η οικονομική βιωσιμότητα του αγωγού Eastmed είναι αμφισβητούμενη ενώ ένας αγωγός μέσω Τουρκίας είναι λιγότερο δαπανηρός και πιο σύντομος. Τονίζεται επίσης η διαφορά Κύπρου – Ισραήλ στα όρια του θαλασσοτεμαχίου 12 ενώ θεωρεί πως η Κυπριακή Δημοκρατία παραπλάνησε το Ισραήλ στην συμφωνία οριοθέτησης στην οποία έχασε 4.600 τετραγωνικά χιλιόμετρα θαλάσσιας ζώνης. Προτείνεται λοιπόν στο Ισραήλ να ακυρώσει την συμφωνία με την Κυπριακή Δημοκρατία και να οριοθετήσει με την Τουρκία σε νέα βάση, λαμβάνοντας ένα μεγάλο μέρος της κυπριακής ΑΟΖ.⁵⁷ Μετά την δημοσίευση του άρθρου, η Άγκυρα διόρισε ξανά πρέσβη στο Ισραήλ για πρώτη φορά μετά το 2018, ενώ ο πρόεδρος της Τουρκίας Reccep Tayyip Erdogan δήλωσε πως η Τουρκία επιδιώκει πιο στενές σχέσεις με το Ισραήλ αλλά η στάση του στο Παλαιστινιακό παραμένει κόκκινη γραμμή.⁵⁸ Τον Ιανουάριο του 2020, το Ισραήλ προχώρησε σε αμυντική συμφωνία με την Ελλάδα η οποία περιλαμβάνει κέντρο πτήσεων της πολεμικής αεροπορίας, αεροσκάφη και εκπαιδευτικά προγράμματα, ύψους 1.7 δις. Η συμφωνία ερμηνεύθηκε και από ισραηλινά μέσα ενημέρωσης ως απάντηση στην Τουρκία και ως απόδειξη πως το Ισραήλ δεν είναι διατεθειμένο να αποσυρθεί από τις τριμερές συνεργασίες και να προχωρήσει σε ακύρωση των συμφωνιών που έχει ήδη συνάψει.⁵⁹

Επιπρόσθετα, αναφορικά με τις πετρελαϊκές εταιρείες, δημοσιεύματα στον Κυπριακό τύπο υποστηρίζουν πως η Τουρκική πλευρά προσεγγίζει εκπροσώπους των εταιρειών στους οποίους μεταφέρει πως μόνο η Τουρκία μπορεί να εγγυηθεί την ασφάλεια της περιοχής, πως υπάρχουν περιοχές στις οποίες καταπατούνται τα δικαιώματα των τουρκοκυπρίων και πως η επιλογή του αγωγού μέσω Τουρκίας είναι οικονομικά πιο βιώσιμη και ανταγωνιστικότερη από την δημιουργία του αγωγού EastMed.⁶⁰ Τον Αύγουστο του 2020, ο Υπουργός Εξωτερικών της Τουρκίας Mevlut Cavusoglu, δήλωσε πως αν δεν επιτευχθούν ενδοκυπριακές συνομιλίες για εμπλοκή των τουρκοκυπρίων στο ενεργειακό

⁵⁷ Yayci C., Ceyhan Z., November–December 2020, *“Israel is Turkey’s Neighbor Across the Sea: Delimitation of the Maritime Jurisdiction Areas between Turkey and Israel”*, *Turkeyscope*, Vol.4, No.8.

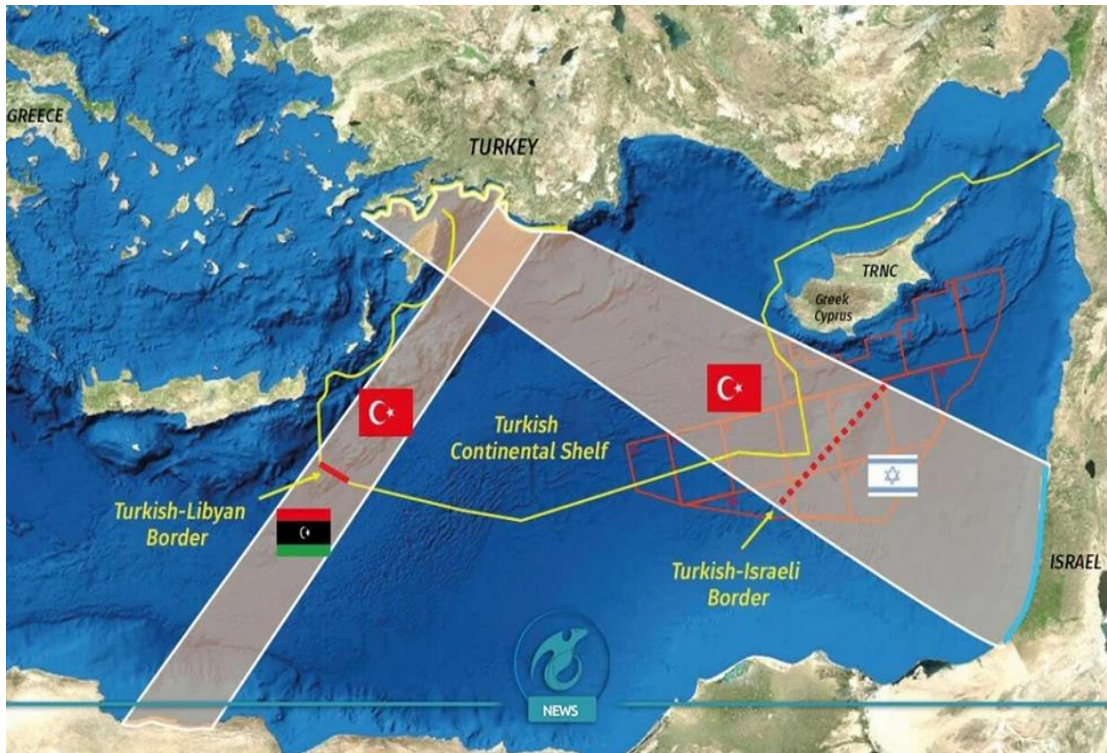
⁵⁸ *“Turkey wants better ties with Israel, talks to continue, says Erdoğan”*, *Hurriyet Daily News*, (25/12/2020). Available at: <https://www.hurriyetdailynews.com/president-erdogan-urges-readiness-for-covid-19-vaccination-161142>

⁵⁹ H. Keinon, *“Huge defense deal with Greece not only about security equipment - analysis”*, *The Jerusalem Post*, (6/1/2021). Available at: <https://www.jpost.com/israel-news/huge-defense-deal-with-greece-not-only-about-security-equipment-analysis-654488>

⁶⁰ Γ. Χαραλαμπίδης, *«Τουρκικός σχεδιασμός για την ανατροπή του EastMed»*, *Σημερινή*, (3/3/2020). Διαθέσιμο στο: <https://simerini.sigmalive.com/article/2020/3/1/tourkikos-skhediasmos-gia-ten-anatrope-tou-eastmed/>

πρόγραμμα, η Άγκυρα θα επιδιώξει διάλογο μεταξύ της ΤΡΑΟ και των πετρελαϊκών εταιρειών που εμπλέκονται στην περιοχή.⁶¹

ΧΑΡΤΗΣ 2: Τουρκικός χάρτης απεικονίζει οριοθέτηση θαλασσιών ζωνών μεταξύ Τουρκίας–Ισραήλ.

Πηγή: Yayci C., Ceyhan Z., November–December 2020, “Israel is Turkey’s Neighbor Across the Sea: Delimitation of the Maritime Jurisdiction Areas between Turkey and Israel”, *Turkeyscope*, Vol.4, No.8, p.6

⁶¹ «Σκληρό ανατολίτικο παζάρι: Ζητά εμπλοκή ΤΡΑΟ η Άγκυρα», *Φιλελεύθερος*, (2/8/2020). Διαθέσιμο στο: <https://www.philenews.com/eidiseis/politiki/article/990141/skliro-anatolitiko-pazari-zita-dialog-metaxy-etairion-i-aggyra>

ΑΠΟΣΑΦΗΝΙΣΗ ΜΕΣΩΝ, ΤΡΟΠΩΝ ΚΑΙ ΣΤΟΧΩΝ

Με την εξέταση των θέσεων, των δυνατοτήτων, των μέσων και των ενεργειών των δύο πλευρών μπορούμε να προχωρήσουμε στην εξαγωγή συμπερασμάτων αναφορικά με τους στόχους και τους τρόπους που επιλέγει η κάθε πλευρά να τους επιτύχει.

Καταρχάς, αναφορικά με τους στόχους, το γεγονός ότι το ενεργειακό πρόγραμμα της Κυπριακής Δημοκρατίας συνεχίζεται, συνιστά μέχρι αυτή την στιγμή μια επιτυχία της Κυπριακής Δημοκρατίας και αντιστρόφως αποτυχία της Τουρκίας να επιβάλει τους στόχους της μέχρι τώρα. Εντούτοις, η Τουρκία μέσω της απειλής χρήσης βίας, κατάφερε να επιτύχει σε τρία σημεία. Πρώτο, έχει οδηγήσει όπως εξετάσαμε σε ορισμένες περιπτώσεις, τις πετρελαϊκές εταιρείες σε αναβολή των εργασιών τους σε αδειοδοτημένα θαλασσοτεμάχια. Δεύτερο, η οριοθέτηση ΑΟΖ μεταξύ Ελλάδας και Κυπριακής Δημοκρατίας δεν έχει επιτευχθεί μέχρι τώρα, γεγονός που οφείλεται κυρίως στις Τουρκικές απειλές. Τρίτο, αν και δεν οφείλεται εξ ολοκλήρου στην ίδια, μπορούμε να διατυπώσουμε πως ενισχύει την διστακτική στάση της Ιταλίας προς το έργο του αγωγού του Eastmed. Η στοχοποίηση της Ιταλικής εταιρείας ENI, τόσο στο μοναδικό μέχρι τώρα περιστατικό περιορισμένης χρήσης βίας όσο και στις γεωτρήσεις εντός αδειοδοτημένων θαλασσοτεμαχίων, μπορεί να θεωρηθεί πως οφείλεται στην σύγκλιση συμφερόντων Τουρκίας και Ιταλίας σε εμπορικά και πολιτικά θέματα (ιδιαίτερα στην Λιβύη). Το γεγονός αυτό περιορίζει την αντίδραση της Ιταλίας με χρήση στρατιωτικών μέσων και παράλληλα η Τουρκία ελπίζει πως η προβολή ισχύος θα λειτουργήσει ως ελκυστικός παράγοντας για σύγκλιση συμφερόντων των δύο κρατών και στην περιοχή της κυπριακής ΑΟΖ, ώστε η ίδια να αναδειχθεί ως ο μόνος αξιόπιστος εγγυητής ασφάλειας και να ενισχυθεί συνεπώς η ιταλική δυσπιστία έναντι στο έργο του αγωγού Eastmed.

Αναφορικά με τα μέσα και τους τρόπους που χρησιμοποιούνται, η Τουρκία στην προσπάθεια της να διακόψει το ενεργειακό πρόγραμμα της Κυπριακής Δημοκρατίας στηρίζεται ως επί το πλείστο σε ίδια μέσα και πόρους. Νομιμοποιεί τις θέσεις της σύμφωνα με δική της θεώρηση του διεθνούς δικαίου η οποία δεν συμβαδίζει με την UNCLOS III ιδιαίτερα σε ότι αφορά τα δικαιώματα των νήσων σε θαλάσσιες ζώνες, οριοθετεί θαλάσσιες ζώνες με την Τουρκική διοίκηση της κατεχόμενης Κύπρου η οποία δεν είναι διεθνώς αναγνωρισμένη παρά μόνο από την ίδια, διενεργεί έρευνες και γεωτρήσεις μέσω της κρατικής Τουρκικής Πετρελαϊκής Εταιρείας (ΤΡΑΟ) με ιδιόκτητα γεωφυσικά σκάφη και γεωτρήματα και προβάλλει στρατιωτική ισχύ στην Κυπριακή ΑΟΖ μέσω του Τουρκικού πολεμικού ναυτικού. Στις ενέργειες τις οποίες διεξάγει η ΤΡΑΟ εξαρτάται από την συνεργασία ξένων βοηθητικών εταιρειών υλικοτεχνικής υποστήριξης όπως για παράδειγμα εταιρείες σύνθεσης ειδικής λάσπης, εταιρείες τσιμέντωσης, εταιρείες υποβρύχιου εξοπλισμού κλπ, η συνεργασία των οποίων έχει μειωθεί σε ένα βαθμό λόγω των κυρώσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης κατά νομικών και φυσικών προσώπων οι οποίες και ενισχύθηκαν στην Σύνοδο Κορυφής της Ευρωπαϊκής Ένωσης στις 11 Δεκεμβρίου 2020.

Αντίθετα, η συνέχιση του ενεργειακού προγράμματος της Κυπριακής Δημοκρατίας στηρίζεται στην αποδοχή εκ μέρους των εταίρων της των προνοιών της UNCLOS III ακόμα και αν δεν την έχουν υπογράψει, οι εργασίες έρευνας και εξόρυξης υδρογονανθράκων διενεργούνται αποκλειστικά από ξένες διεθνείς πετρελαϊκές εταιρείες ενώ καθώς η ίδια δεν κατέχει τα κατάλληλα αεροναυτικά μέσα για προβολή στρατιωτικής ισχύος στην ΑΟΖ, εμβαθύνει τις αμυντικές της σχέσεις της με ισχυρότερα κράτη τα οποία στηρίζουν τις θέσεις της στο ζήτημα και προβάλλουν ισχύ στην ΑΟΖ της μέσω στρατιωτικών ασκήσεων, ναυτικής παρουσίας και αμυντικών συμφωνιών.

Το περιστατικό εκδίωξης του γεωτρήπανου της ENI και η διενέργεια γεωτρήσεων εντός αδειοδοτημένων θαλασσοτεμαχίων ακόμα και με βάση έρευνες των εταιρειών, δείχνουν πως μέσω απειλής, επιδεικτικής και επιλεκτικής χρήσης βίας και δημιουργίας τετελεσμένων, η Τουρκία προσπαθεί να καταδείξει στους εμπλεκόμενους δρώντες πως κανένα ενεργειακό έργο στην περιοχή δεν μπορεί να προχωρήσει ομαλά χωρίς την εμπλοκή της ίδιας και παράλληλα να εκθέσει την Κυπριακή Δημοκρατία ως αδύνατη να εγγυηθεί την ασφάλή συνέχεια του ενεργειακού της προγράμματος.

Επιπρόσθετα, κυρίως μέσω καναλιών μυστικής διπλωματίας και προπαγάνδας προσπαθεί να προσεγγίσει τις εμπλεκόμενες εταιρείες και τα κράτη με τα οποία οριοθέτησε ΑΟΖ η Κυπριακή Δημοκρατία με κύρια επιχειρήματα την εγγύηση ασφάλειας και τα μεγαλύτερα οικονομικά οφέλη (μεγαλύτερες θαλάσσιες ζώνες, πιο συμφέρουσα επιλογή η μεταφορά αερίου μέσω Τουρκικού αγωγού). Προσπαθεί συνεπώς να θέσει εκτός των εξελίξεων την Κυπριακή Δημοκρατία και να ανατρέψει τους μέχρι τώρα ενεργειακούς σχεδιασμούς, συμπεριλαμβανομένου και του αγωγού EastMed.

Οι προσπάθειες αυτές τη Άγκυρας δεν έχουν μέχρι στιγμής οδηγήσει σε θετική ανταπόκριση εκ μέρους των πετρελαϊκών εταιρειών και των κρατών της Αιγύπτου ή του Ισραήλ, σκιαγραφούν όμως τις στοχοθεσίες της όσο αφορά την αντιμετώπιση των εταιριών της Κυπριακής Δημοκρατίας όχι μόνο μέσω απειλών, αλλά και μέσω ανταλλαγμάτων. Τα ανταλλάγματα αυτά δεν αποτελούν κόστος για την Τουρκία, αφού είναι ουσιαστικά επανακαθορισμός και διαμοιρασμός της ΑΟΖ της Κυπριακής Δημοκρατίας. Η επιπλέον έκταση θαλάσσιας ζώνης που υπόσχεται η Τουρκία σε Ισραήλ, Αίγυπτο και Λίβανο, είναι μέρος των θαλασσιών ζωνών της Κυπριακής Δημοκρατίας. Συνεπώς η Τουρκία καλεί τα υπόλοιπα κράτη να αμφισβητήσουν τα δικαιώματα της Κυπριακής Δημοκρατίας, όπως προνοούνται από την UNCLOS III, να ακυρώσουν τις συμφωνίες που έχουν ήδη υπογράψει και να προχωρήσουν στις μεταξύ τους οριοθετήσεις. Η Τουρκία ουσιαστικά, εντάσσει στο δόγμα της «Γαλάζιας Πατρίδας» τις διαχρονικές διεκδικήσεις της σε βάρος της Κυπριακής Δημοκρατίας και της Ελλάδας καλώντας τα περιφερειακά κράτη να διαμοιράσουν τις θαλάσσιες ζώνες τις οποίες αμφισβητεί. Λαμβάνοντας υπόψη την σειρά ενεργειών που ακολούθησε η Άγκυρα πριν την υπογραφή του Τουρκο-Λιβυκού μνημονίου, όπου προηγήθηκε η δημοσιοποίηση χαρτών, υπόγειες διπλωματικές κινήσεις και ακολούθησε η επίσημη πρόταση στην κυβέρνηση του Fayez al-Sarraj, δεν πρέπει να αποκλείεται το ενδεχόμενο να ακολουθήσει ανάλογη επίσημη πρόταση στο μέλλον προς την Αίγυπτο, το Ισραήλ ή τον Λίβανο αν η Άγκυρα θεωρήσει τις πολιτικές συνθήκες ως ευνοϊκές.

Σε ότι αφορά την Κυπριακή Δημοκρατία, η εμβάθυνση των σχέσεων της με τους εμπλεκόμενους κρατικούς δρώντες, στηρίζεται σε μεγάλο βαθμό στην κοινή αντίληψη περί ενεργειακής ασφάλειας αλλά έχει ενισχυθεί τα τελευταία χρόνια και λόγω της κοινής αντίληψης περί εξισορρόπησης της απειλής του τουρκικού αναθεωρητισμού. Η ενεργειακή διάσταση ενισχύει την σύγκλιση των συμφερόντων ασφάλειας και αντίστοιχα η εμβάθυνση των συμφερόντων αυτών ενισχύει το ενεργειακό πρόγραμμα της Κυπριακής Δημοκρατίας. Η εξωτερική πολιτική της κυβέρνησης Erdogan και το δόγμα της «Γαλάζιας Πατρίδας», θέτει ως βασικούς πυλώνες την ανάδειξη της Τουρκίας ως κύριο γεωπολιτικό δρώντα σε ενεργειακό και πολιτικό επίπεδο στην Ανατολική Μεσόγειο και η προσέγγιση με ισλαμιστικά κινήματα όπως το κίνημα των Αδελφών Μουσουλμάνων και η Παλαιστινιακή Hamas συνιστούν σοβαρή απειλή κυρίως για την κυβέρνηση της Αιγύπτου και το Ισραήλ. Η ταύτιση συμφερόντων δημιουργεί γόνιμο έδαφος για ανάπτυξη των αμυντικών τους σχέσεων με την Ελλάδα και την Κύπρο οι οποίες αντιμετωπίζουν διαχρονικά το πρόβλημα της τουρκικής επιθετικότητας.

Επιπρόσθετα, η υπογραφή νέων συμβολαίων με τις πετρελαϊκές εταιρείες σύμφωνα με τα οποία η Ιταλική ENI βρίσκεται σε όλα τα θαλασσοτεμάχια που διενεργεί εργασίες σε κοινοπραξία με την Γαλλική

TOTAL, έχει ξεκάθαρα πολιτικές προεκτάσεις για μείωση της περιορισμένης χρήσης βίας από το Τουρκικό πολεμικό ναυτικό σε βάρος των εταιρειών.

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, συμπεραίνουμε πως, αν και η εμπλοκή ξένων εταιρειών και η εμπάθυνση των σχέσεων της Κυπριακής Δημοκρατίας με τα εμπλεκόμενα κράτη δεν εμπόδισε την Τουρκία από την διενέργεια ερευνών, γεωτρήσεων και επιλεκτικής περιορισμένης χρήσης ισχύος στην κυπριακή ΑΟΖ, εντούτοις μέχρι στιγμής έχει συμβάλει στην αποφυγή στρατιωτικής εμπλοκής στην περιοχή μεταξύ των δύο βασικών αντιπάλων, όπου η Τουρκία ως στρατιωτικά ισχυρότερη θα μπορούσε να επιβληθεί. Επίσης έχει συμβάλει στην συνέχιση του ενεργειακού προγράμματος της Κυπριακής Δημοκρατίας η οποία παρά τα προβλήματα και την ένταση εξακολουθεί να εμπνέει εμπιστοσύνη και αξιοπιστία σε κράτη και μη κρατικούς δρώντες για τις δραστηριότητες στην περιοχή.

Το γεγονός ότι η Τουρκία στηρίζεται κυρίως σε ίδια μέσα για νομιμοποίηση, προβολή ισχύος και γεωτρήσεις σε αντίθεση με την Κυπριακή Δημοκρατία που στηρίζεται σε μεγάλο βαθμό στη συμβολή τρίτων δρώντων και σε συνδυασμό με τις παράλληλες προσπάθειες της Τουρκίας για προσεταιρισμό των εταίρων της Κυπριακής Δημοκρατίας, μπορούμε να ισχυριστούμε πως όντως η Τουρκία αντιλαμβάνεται την συνέχιση του ενεργειακού προγράμματος της Κυπριακής Δημοκρατίας ως εξαρτώμενου μεγάλο βαθμό στην υποστήριξη που λαμβάνει από τρίτους δρώντες. Ο προσεταιρισμός από την Τουρκία των κρατών με τα οποία οριοθέτησε ΑΟΖ η Κυπριακή Δημοκρατία, θα πλήξει την νομιμοποίηση του ενεργειακού της προγράμματος και η απώλεια στήριξης από τα κράτη με τα οποία αναπτύσσει αμυντικές σχέσεις η Κυπριακή Δημοκρατία θα μειώσουν τις δυνατότητες προβολής ισχύος στην ΑΟΖ προς το συμφέρον των θέσεων της. Παράλληλα, η καλλιέργεια δυσπιστίας προς το έργο του αγωγού Eastmed δημιουργεί μεγαλύτερες πιθανότητες για την δημιουργία ενός Τουρκικού αγωγού και πιθανή επιρροή της Τουρκίας στις πετρελαϊκές εταιρείες μέσω απειλών και ανταλλαγμάτων, θα στερήσει από την Κυπριακή Δημοκρατία την δυνατότητα αποτελεσματικής συνέχισης του ενεργειακού της προγράμματος. Συνεπώς η απομόνωση της Κυπριακής Δημοκρατίας θα την καταστήσει περισσότερο εκτεθειμένη στις Τουρκικές επιδιώξεις.

Παρακάτω θα προχωρήσουμε σε αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας της Τουρκικής στρατηγικής για επηρεασμό των τρίτων δρώντων στην διαμάχη ώστε να απομονώσει την Κυπριακή Δημοκρατία, χρησιμοποιώντας το στρατηγικό μοντέλο της Εξαναγκαστικής Απομόνωσης.

Η ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΗΣ ΕΞΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΗΣ ΑΠΟΜΟΝΩΣΗΣ (COERCIVE ISOLATION)

Η υπάρχουσα βιβλιογραφία σε ερευνητικό επίπεδο, έχει ασχοληθεί με την εξέταση των Τουρκικών απειλών για διακοπή του ενεργειακού προγράμματος της Κυπριακής Δημοκρατίας, στα πλαίσια της θεωρίας της *Εξαναγκαστικής Διπλωματίας (Coercive Diplomacy)*. Οι Μιχάλης Κοντός και Γιώργος Μπίτσης, στο άρθρο *“Power games in the exclusive economic zone of the republic of Cyprus: The trouble with Turkey’s coercive diplomacy”*,⁶² αναλύουν τις ενέργειες της Τουρκίας στην Κυπριακή ΑΟΖ από την έναρξη του ενεργειακού προγράμματος της Κυπριακής Δημοκρατίας το 2011, συμπεραίνοντας πως οι Τουρκικές ενέργειες δεν αποτελούν ξεκάθαρη περίπτωση στρατιωτικού εξαναγκασμού και μπορούν να αναλυθούν υπό το πρίσμα του μοντέλου της Εξαναγκαστικής Διπλωματίας (Coercive Diplomacy) όπως έχει διατυπωθεί από τον Alexander George. Στο άρθρο αναφέρεται πως η εμπλοκή των πετρελαϊκών εταιρειών στην κυπριακή ΑΟΖ αποτελεί παρεμβατική μεταβλητή η οποία επηρεάζει την κατανομή ισχύος σε ένα παίγνιο όπου η στρατιωτικά ισχυρότερη Τουρκία προσπαθεί να επιβληθεί στην στρατιωτικά ασθενέστερη Κυπριακή Δημοκρατία. Υπήρξε ο βασικός λόγος που μέχρι τώρα η Τουρκία δεν εκμεταλλεύτηκε το πλεονέκτημα της σε στρατιωτικό επίπεδο αφού η μοναδική μέχρι τώρα περίπτωση περιορισμένης χρήσης βίας ήταν το περιστατικό εκδίωξης του γεωτρύπανου της Ιταλικής ENI στο θαλασσοτεμάχιο 3, λόγω του ότι οι εταιρείες προέρχονται από κράτη με μεγάλη διπλωματική και στρατιωτική ισχύ και διεθνή επιρροή.⁶³ Αυτό προσδίδει στην Άγκυρα φόβο για τις συνέπειες, οι οποίες θα είναι κυρίως διπλωματικού και όχι στρατιωτικού χαρακτήρα. Συγκρίνοντας την προσπάθεια της Τουρκίας για διακοπή του ενεργειακού προγράμματος της Κυπριακής Δημοκρατίας με την περίπτωση των πυραύλων S300 το 1998, οι συγγραφείς συμπεραίνουν μεταξύ άλλων πως ένας βασικός λόγος που στην υπόθεση των S300 η Τουρκία κατάφερε να αποτρέψει την παραλαβή του πυραυλικού συστήματος από την Κυπριακή Δημοκρατία ήταν η απουσία διεθνούς υποστήριξης προς την Κυπριακή πλευρά.⁶⁴

Στην βιβλιογραφία παρατηρείται πως σε αρκετές περιπτώσεις για να επιτύχει η εξαναγκαστική διπλωματία, προϋποθέτει ένα απομονωμένο στόχο. Συνεπώς, τα κράτη που ασκούν εξαναγκαστική διπλωματία αναπτύσσουν μια παράλληλη στρατηγική απειλών αλλά κυρίως κινήτρων προς τους εταίρους και συμμάχους του βασικού τους στόχου ώστε να αποσύρουν την στήριξη τους και η εξαναγκαστική διπλωματία να αποδειχθεί αποτελεσματικότερη. Παρακάτω, σε μια προσπάθεια συμβολής στην υπάρχουσα βιβλιογραφία για την Τουρκική Εξαναγκαστική Διπλωματία κατά της Κυπριακής Δημοκρατίας στην ΑΟΖ, θα αναλυθούν οι Τουρκικές ενέργειες προς τους εταίρους της Κυπριακής Δημοκρατίας με σκοπό την διακοπή των σχέσεων τους και απομόνωση της δεύτερης.

Ο Timothy W. Crawford, καθηγητής Πολιτικής Επιστήμης στο Boston College, βασιζόμενος στις παρατηρήσεις προηγούμενων μελετητών της Εξαναγκαστικής Διπλωματίας οι οποίοι παρατηρούν πως ένα απομονωμένο κράτος είναι και πιο ευάλωτο, εισήγαγε στην θεωρία ένα «μεσαίου εύρους»

⁶² Kontos M., Bitsis G., 2018, “Power games in the exclusive economic zone of the republic of Cyprus: The trouble with Turkey’s coercive diplomacy”, *The Cyprus Review*, Vol.30:1, p.51-70.

⁶³ Ό.π., σ.67.

⁶⁴ Ό.π., σ.64-65.

στρατηγικό μοντέλο για να εξηγήσει ακριβώς την τριμερή σχέση που μπορεί να υπάρξει στα πλαίσια της Εξαναγκαστικής Διπλωματίας, το οποίο ονόμασε Εξαναγκαστική Απομόνωση (Coercive Isolation).⁶⁵

Το κράτος που ασκεί Εξαναγκαστική Απομόνωση επιδιώκει να εξαναγκάσει τον αντίπαλο να συμμορφωθεί στις επιδιώξεις του, μειώνοντας τις προσδοκίες του για βοήθεια από συμμάχους και εταίρους σε περίπτωση βίαιης κλιμάκωσης. Η αύξηση του φόβου της απώλειας ξένης βοήθειας στον αντίπαλο ο οποίος υπολογίζει σε αυτήν, αυξάνει την ανασφάλεια και τον καθιστά πιο ευάλωτο και πειθήνιο. Το αναμενόμενο κόστος του στόχου αυξάνεται μέσω της συρρίκνωσης του δικτύου των δρώντων που ευθυγραμμίζονται μαζί του. Αντίστοιχα, αν το κόστος της απομόνωσης του στόχου δεν είναι μεγάλο, τότε ακόμα και αν πετύχει η Εξαναγκαστική Απομόνωση, ο στόχος μπορεί να μην αλλάξει συμπεριφορά.⁶⁶

Οι δρώντες στην ανάλυση της στρατηγικής της Εξαναγκαστικής Απομόνωσης διαχωρίζονται σε τρεις κατηγορίες: Ο εξαναγκαστής (Coercer) που αντιπροσωπεύει το κράτος το οποίο ασκεί τον εξαναγκασμό, ο βασικός στόχος (Primary Target) που αποτελεί τον βασικό αντίπαλο στα πλαίσια του διακρατικού ανταγωνισμού και ο δευτερεύων στόχος (Secondary Target) όπου είναι συμπααραταγμένος με τον βασικό στόχο.⁶⁷

Ο εξαναγκαστής επιδιώκει μέσω απειλών και παροχών να εξαναγκάσει τον δευτερεύοντα στόχο σε εγκατάλειψη του βασικού στόχου ώστε ή να συμπααραταχθεί εναντίον του (Alignment) ή να υιοθετήσει ουδέτερη στάση (Neutralisation). Σε περίπτωση που πετύχει η στρατηγική της Εξαναγκαστικής Απομόνωσης, οι επιπτώσεις στον βασικό στόχο μπορεί να έχουν δύο μορφές. Την μορφή της Άρνησης (Denial) η οποία αφορά περισσότερο την υλική διάσταση της σκληρής ισχύος όπου η εγκατάλειψη του βασικού στόχου από τον δευτερεύοντα στόχο επηρεάζει άμεσα την στρατιωτική του ισχύ και αναγκάζεται για λόγους ισοζυγίου δυνάμεων να αναθεωρήσει τις ενέργειες του. Επιπλέον, μπορεί να έχει την μορφή Κινδύνου (Risk) η οποία αφορά περισσότερο τις αντιλήψεις και τις εκτιμήσεις των κέντρων λήψεως αποφάσεων του βασικού στόχου, όπου αν η αλλαγή στάσης του δευτερεύων στόχου αποκλείει κατά πολύ από την βοήθεια που ανέμενε αρχικά ο βασικός στόχος τότε αντίστοιχα αυτός αναθεωρεί ανάλογα τις ενέργειες του.⁶⁸

⁶⁵ Crawford, T (2013) *Coercive Isolation in US Security Policy*, S. Rajaratnam School of International Studies Singapore Working Paper N. 260, p.2

⁶⁶ Ό.π.

⁶⁷ Ό.π.

⁶⁸ Ό.π., σ.3.

ΣΧΗΜΑ 1: Μοντέλο Εξαναγκαστικής Απομόνωσης

A Model of Coercive Isolation

Change in ST's Alignment Needed to Coerce PT	Neutralize ST	Realign ST
Strategic Logic	If PT's initial calculus depends on active ST support, then it will comply if it loses ST's support.	If PT's initial calculus depends on ST's neutrality, then it will comply if the ST is aligned against it.

Πηγή: Crawford, Timothy, "The strategy of Coercive Isolation", *Coercion: The power to hurt in International Politics*, ed. Kelly M. Greenhill, Peter Krause, Oxford University press, 2018, p.232.

Η στρατηγική της Εξαναγκαστικής Απομόνωσης μπορεί να λειτουργήσει ανάλογα στα πλαίσια Αποτροπής (Deterrence) ή Πειθαναγκασμού (Compellence). Για σκοπούς αποτροπής, μπορεί να χρησιμοποιηθεί ενεργητικά (Proactive) στα πλαίσια Γενικής Αποτροπής (General Deterrence) ώστε να εμποδίσει τον στόχο πριν προχωρήσει στην συγκεκριμένη ενέργεια ή αντιδραστικά (Reactive) στα πλαίσια Άμεσης Αποτροπής (Immediate Deterrence) όπου ο στόχος έχει ήδη προχωρήσει και επιχειρείται η αποτροπή του επόμενου βήματος. Για σκοπούς Πειθαναγκασμού μπορεί να χρησιμοποιηθεί ενεργητικά για Εκβιασμό (Blackmail) όπου επιχειρείται ο εξαναγκασμός του στόχου να προχωρήσει σε μια πράξη που διαφορετικά δεν θα διέπραττε και αντιδραστικά για Πειθαναγκασμό (Compellence) με σκοπό να σταματήσει τον στόχο από μια ενέργεια που διαφορετικά θα συνέχιζε να διαπράττει. Το τελευταίο είναι και το πιο δύσκολο, αφού η αλλαγή στάσης του δευτερεύοντα στόχου σε αυτό το σημείο θα πλήξει σημαντικά την αξιοπιστία του ενώ για να έχει ήδη προχωρήσει η εν λόγω ενέργεια σημαίνει πως υπάρχει ένας σημαντικός βαθμός ταύτισης συμφερόντων των εμπλεκόμενων μερών. Ο πίνακας που ακολουθεί παρουσιάζει το στρατηγικό μοντέλο της Εξαναγκαστικής Απομόνωσης σε τρία στρατηγικά πλαίσια, καταγράφοντας τους στόχους, τα αποτελέσματα και τον βαθμό δυσκολίας.⁶⁹

⁶⁹ Ό.π., σ.4-5.

ΣΧΗΜΑ 2: Το περιγραφικό μοντέλο της Εξαναγκαστικής Απομόνωσης σε τρία στρατηγικά πλαίσια

The abstract model of coercive isolation in three strategic contexts

CI Objective	DETERRENCE		BLACKMAIL		COMPELLENCE	
Attempt is	Reactive		Proactive		Reactive	
Minimum change in ST's Alignment Necessary to Coerce PT	<i>Neutralisation:</i> If PT will only escalate challenge with ST's support.	<i>Realignment:</i> If PT will escalate challenge with ST's neutrality.	<i>Neutralisation:</i> If PT will initiate desired action if it loses ST's support.	<i>Realignment:</i> If PT will not initiate desired action if it loses ST's support.	<i>Neutralisation:</i> If PT will stop or undo undesired action if it loses ST's support.	<i>Realignment:</i> If PT will not stop or undo undesired action if it loses ST's support.
Level of Difficulty of Influence Attempt	Easier ←-----→ Harder					

Πηγή: Crawford, T (2013) *Coercive Isolation in US Security Policy*, S. Rajaratnam School of International Studies, N.260, p.6.

Σύμφωνα με τα όσα αναφέρθηκαν στην ανάλυση της περιπτώσιολογίας και σύμφωνα με το στρατηγικό μοντέλο της εξαναγκαστικής απομόνωσης, η Τουρκία ως εξαναγκαστής (Coercer) επιδιώκει ως αντίδραση (Reactive) να επηρεάσει μέσω απειλών και ανταλλαγμάτων τις πετρελαϊκές εταιρείες και τα κράτη (Secondary Target) που συνεργάζεται η Κυπριακή Δημοκρατία (Primary Target) στο ενεργειακό της πρόγραμμα, ώστε να σταματήσουν ενέργειες που διαφορετικά θα συνεχίσουν να πράττουν (Compellence). Στα κράτη αυτά συμπεριλαμβάνονται τα κράτη με τα οποία έχει οριοθετήσει ΑΟΖ η Κυπριακή Δημοκρατία (Ισραήλ, Αίγυπτος, Λίβανος), τα κράτη που εμπλέκονται στο έργο του αγωγού East Med (εκτός η Ελλάδα) καθώς και έμμεσα τα κράτη των εταιρειών που δρουν στην Κυπριακή ΑΟΖ. Στα ανταλλάγματα που προσφέρει η Τουρκία όπως αναλύθηκε παραπάνω, συμπεριλαμβάνονται μεγαλύτερες θαλάσσιες ζώνες, υποσχέσεις για οικονομικά βιωσιμότερο αγωγό μέσω Τουρκίας και εγγύηση ασφάλειας των έργων. Η ουδετεροποίηση (Neutralisation) των δρώντων αυτών αυξάνει τις πιθανότητες τερματισμού του ενεργειακού προγράμματος της Κυπριακής Δημοκρατίας ενώ η αποδοχή εκ μέρους τους των Τουρκικών θέσεων (Realignment) αποτελεί προϋπόθεση για την επιτυχή έκβαση των Τουρκικών ενεργειακών σχεδιασμών. Σενάρια εξίσου αρνητικά για την Κυπριακή Δημοκρατία, η οποία ακόμα και με ουδετεροποίηση των δρώντων αυτών, αν είναι εφικτό να παραμείνουν ουδέτεροι στην συγκεκριμένη περιοχή, δεν θα μπορεί να συνεχίσει το ενεργειακό της πρόγραμμα. Ωστόσο, όπως διαφαίνεται από το παραπάνω σχεδιάγραμμα του μοντέλου, αυτή η επιδίωξη αποτελεί και την δυσκολότερη για το κράτος που την επιχειρεί, στην συγκεκριμένη περίπτωση για την Τουρκία. Το αποτέλεσμα που μπορεί να έχει η υποθετική επιτυχία της απομόνωσης της Κυπριακής Δημοκρατίας είναι περισσότερο επιπτώσεις κινδύνου (Risk) και όχι άρνησης (Denial), καθώς οι οποιεσδήποτε μέχρι στιγμής αμυντικές σχέσεις της Κυπριακής Δημοκρατίας με τρίτους δρώντες δεν συνεπάγονται με στρατιωτική εμπλοκή των τελευταίων σε περίπτωση βίαιης κλιμάκωσης από την Τουρκία. Περισσότερο θα οδηγήσουν σε αύξηση του αισθήματος ανασφάλειας στα κέντρα λήψης αποφάσεων της Κυπριακής Δημοκρατίας.

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥΡΚΙΚΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ ΠΡΟΣ ΤΡΙΤΟΥΣ ΔΡΩΝΤΕΣ

Ο Crawford, μέσω της εξέτασης αριθμού περιπτώσεων, παρατηρεί τρεις γενικές συνθήκες για την επιτυχή εφαρμογή της Εξαναγκαστικής Απομόνωσης ώστε να επιφέρει τα ανάλογα πολιτικά αποτελέσματα. Ακολουθεί παράθεση των προϋποθέσεων επιτυχίας της εξαναγκαστικής απομόνωσης ενός αντιπάλου και η σύγκριση τους με τις Τουρκικές ενέργειες όπως παρατέθηκαν στην εξέταση της περιπτώσεως.

A) Ο βασικός στόχος πρέπει να είναι σε μεγάλο βαθμό εξαρτημένος από την στήριξη του δευτερεύοντα στόχου και να μην μπορεί να προχωρήσει σε εναλλακτικές επιλογές. Αν η ενέργεια του βασικού στόχου είναι πλήρως εξαρτώμενη από ξένη βοήθεια την οποία δεν μπορεί να βρει από άλλες πηγές, τότε απλά η ουδετεροποίηση του δευτερεύοντα στόχου μπορεί να είναι αρκετή.⁷⁰

Η εμπλοκή διεθνών πετρελαϊκών εταιρειών για το ενεργειακό πρόγραμμα της Κυπριακής Δημοκρατίας είναι απαραίτητη καθώς η ίδια δεν κατέχει τα μέσα, την τεχνογνωσία και τους πόρους για έρευνα, εξόρυξη και εκμετάλλευση υδρογονανθράκων. Παρ'όλα αυτά, υπάρχει μεγάλη δυσκολία εκ μέρους Τουρκίας να συντονίσει τις ενέργειες της προς όλες τις εταιρείες και τα εμπλεκόμενα κράτη. Στο ενεργειακό πρόγραμμα της Κυπριακής Δημοκρατίας εμπλέκονται μέχρι στιγμής επτά πετρελαϊκές εταιρείες που εδρεύουν σε διάφορα κράτη. Αυτό οδήγησε την Τουρκία σε αδυναμία συντονισμού των ενεργειών της σε ένα συγκεκριμένο στόχο ώστε να αυξήσει την αποτελεσματικότητα της στρατηγικής της. Η επιδεικτική χρήση ισχύος έναντι του γεωτρύπανου της Ιταλικής ENI το 2018, δεν επαναλήφθηκε μέχρι στιγμής σε άλλες γεωτρήσεις ενώ ακόμα και αν υποθετικά επιτύγχανε να έχει ως αποτέλεσμα την αποχώρηση της ENI από την περιοχή, είναι δύσκολο να ισχυριστούμε πως αυτή η πράξη θα είχε αλυσιδωτές συνέπειες και θα οδηγούσε στην αποχώρηση και των υπόλοιπων εταιρειών που προέρχονται από άλλα κράτη. Συνεπώς το ενεργειακό πρόγραμμα της Κυπριακής Δημοκρατίας το πιο πιθανό θα συνεχιζόταν κανονικά. Επιπλέον, παρόλο που η Κυπριακή Δημοκρατία στηρίζεται στις πρόνοιες του Διεθνούς Δικαίου της Θάλασσας για νομιμοποίηση των ενεργειών της, έχει προχωρήσει σε οριοθέτηση ακόμα και με το Ισραήλ το οποίο δεν αποτελεί συμβαλλόμενο μέρος στην UNCLOS III. Συνεπώς οι οποιοσδήποτε τουρκικές προσπάθειες για επιβολή ενός νέου κανονιστικού πλαισίου για τις ενέργειες στην περιοχή δεν λαμβάνουν θετική ανταπόκριση από τους εταίρους της Κυπριακής Δημοκρατίας. Η περιορισμένη χρήση βίας σε βάρος του γεωτρύπανου της ENI το 2018 όμως, έδειξε πως όταν η Τουρκία κρίνει πως αντέχει το πολιτικό κόστος και προχωρεί σε κλιμάκωση, η Κυπριακή Δημοκρατία αδυνατεί να αντιδράσει με δικά της μέσα ενώ οι αμυντικές σχέσεις που αναπτύσσει με περιφερειακά κράτη δεν συνεπάγονται μέχρι στιγμής με εμπλοκή τους σε περίπτωση βίαιης κλιμάκωσης.

B) Ο εξαναγκαστής πρέπει να προσφέρει πολύτιμα και αξιόπιστα ανταλλάγματα στον δευτερεύοντα στόχο. Θα είναι πιο αποτελεσματικό αν τα ανταλλάγματα δοθούν ακόμα και αν τελικά δεν αλλάξει συμπεριφορά ο βασικός στόχος, αυτό όμως προσδίδει περισσότερη αβεβαιότητα στον δευτερεύοντα στόχο για τον αν αξίζει το ρίσκο ενώ δίνει στον βασικό στόχο μια μορφή «veto» που μπορεί να ακυρώσει τον εξαναγκασμό.⁷¹

⁷⁰ Crawford, Timothy, "The strategy of Coercive Isolation", *Coercion: The power to hurt in International Politics*, ed. Kelly M. Greenhill, Peter Krause, Oxford University press, 2018, p.233.

⁷¹ Ό.π.

Τα ανταλλάγματα της Τουρκίας προς τις εταιρείες δεν ήταν ούτε σαφή ούτε αξιόπιστα. Μια πιθανή θετική ανταπόκριση των εταιρειών για διάλογο με την ΤΡΑΟ θα επέφερε πιθανότατα νομικές επιπτώσεις και πλήγμα στην αξιοπιστία των εταιρειών. Επιπλέον, οι οποιεσδήποτε επαφές της Τουρκίας με τις εταιρείες και οι υποσχέσεις για οικονομικά οφέλη σε περίπτωση σύμπλευσης μαζί της, δεν είναι ξεκάθαρες, δεν έχουν επιφέρει αποτέλεσμα και είναι αρκετά δύσκολο να οδηγήσουν σε αλλαγή συμπεριφοράς το σύνολο των εταιρειών. Ανάλογοι είναι και οι λόγοι της μέχρι τώρα αποτυχία της Τουρκίας να πείσει την Αίγυπτο και το Ισραήλ για περιθωριοποίηση της Κυπριακής Δημοκρατίας, οριοθέτηση με τη ίδια και δημιουργία αγωγού μέσω Τουρκίας. Τα ανταλλάγματα που προσφέρει η Τουρκία είναι οικονομικά πιο ελκυστικά καθώς αφορούν κυρίως την παραχώρηση μεγαλύτερης έκτασης θαλασσιών ζωνών σε Αίγυπτο και Ισραήλ. Το γεγονός ότι η Τουρκία ουσιαστικά διαμοιράζει την ΑΟΖ της Κυπριακής Δημοκρατίας καθώς και η απουσία επίσημης πρότασης προς Αίγυπτο, Ισραήλ και Λίβανο, αφού μέχρι στιγμής περιορίζεται σε προβολή των θέσεων της μέσω προπαγάνδας και μυστικής διπλωματίας, δεν καθιστά αξιόπιστα τα ανταλλάγματα που προσφέρει ώστε να πείσει τις χώρες αυτές να ακυρώσουν τις συμφωνίες τους με την Κυπριακή Δημοκρατία. Επιπρόσθετα, από την στιγμή που ιδιαίτερα η Αίγυπτος και το Ισραήλ προχωρούν το ενεργειακό τους πρόγραμμα με βάση τις συμφωνίες που έχουν υπογράψει με την Κυπριακή Δημοκρατία, η από μέρους τους αποδοχή των Τουρκικών προτάσεων μπορεί να θέσει εν αμφιβόλω την μέχρι τώρα ομαλή πορεία του δικού τους ενεργειακού προγράμματος λόγω νομικών και πολιτικών επιπτώσεων. Το γεγονός όμως ότι η Αίγυπτος δεν έχει προχωρήσει ακόμα σε πλήρη οριοθέτηση με την Ελλάδα, καθιστά ρεαλιστικό τον κίνδυνο μιας μελλοντικής επαναπροσέγγισης με την Τουρκία παρόλο που τώρα είναι πολύ απομακρυσμένο.⁷² Εξαιρεση μέχρι στιγμής αποτελεί η περίπτωση του Λιβάνου καθώς δεν συμμετέχει στο EastMed Gas Forum και η διαδικασία συνομιλιών με το Ισραήλ για επίλυση της διαφωνίας για τον καθορισμό της ΑΟΖ δεν έχει παρουσιάσει ακόμη γόνιμα αποτελέσματα. Σε περίπτωση που ο Λίβανος εξαιρεθεί από τους ενεργειακούς σχεδιασμούς της περιοχής, λαμβάνοντας υπόψη και τις προσπάθειες αύξησης της Τουρκικής επιρροής στην χώρα, είναι πιθανό να γίνει πιο δεκτικός σε Τουρκικές προτάσεις εάν είναι απομονωμένος ενεργειακά από τα υπόλοιπα κράτη της περιοχής και το πολιτικό όφελος της σύμπλευσης με την Τουρκία κριθεί μεγαλύτερο από το κόστος.⁷³

Γ) Οι εταίροι και σύμμαχοι του εξαναγκαστή πρέπει να συντονίσουν τις δράσεις τους απέναντι στον στόχο. Αρκετά δύσκολο να επιτευχθεί καθώς οι σύμμαχοι του εξαναγκαστή μπορεί να διατηρούν κανάλια επικοινωνίας με τον βασικό στόχο και να προχωρούν σε κατευναστικές ενέργειες, μπορεί να διαφωνούν με τα ανταλλάγματα προς τον δευτερεύων στόχο ή να έχουν εχθρικές σχέσεις μαζί του.⁷⁴

Η Τουρκία στην προσπάθεια ακύρωσης του ενεργειακού προγράμματος της Κυπριακής Δημοκρατίας, δεν έχει λάβει σαφή στήριξη από κανένα άλλο κράτος της περιοχής. Η μοναδική στήριξη της Τουρκίας είναι από την παράνομη Τουρκική διοίκηση των κατεχομένων στην Κύπρο, από την Παλαιστινιακή διοίκηση της Χαμάς στην Γάζα και μέχρι στιγμής από τη νέα μεταβατική κυβέρνηση στην Λιβύη. Συνεπώς, οι κύριοι σύμμαχοι της στην περιοχή είναι ασταθής δρώντες με προβλήματα νομιμοποίησης και ισχύος. Τα κράτη του ΝΑΤΟ και ιδιαίτερα οι ΗΠΑ και η Γαλλία στηρίζουν το ενεργειακό πρόγραμμα της Κυπριακής Δημοκρατίας μέχρι τώρα. Η Ιταλία με την οποία η Τουρκία διατηρεί στενές οικονομικές σχέσεις και

⁷² Τζιάρρας, Ζήνωνας, Διεθνής Πολιτική στην Ανατολική Μεσόγειο: Τουρκία, Κύπρος και Δίκτυα Συνεργασίας σε μια «Νέα» Υπο-Περιφέρεια, Παπαζήση, Αθήνα 2020, σ.267.

⁷³ Γ. Χαρίτος, «Το (ιστορικό) δίλημμα του Λιβάνου», *Σημερινή*, 26/1/2019. Διαθέσιμο στο: <https://simerini.sigmalive.com/article/2019/1/26/to-istoriko-dilemma-tou-libanou/>

⁷⁴ Crawford, Ό.π.

συγκλίνουν τα γεωστρατηγικά τους συμφέροντα στην Λιβύη, μπορεί να διατηρεί επιφυλάξεις για το έργο του EastMed αλλά παραμένει εταίρος στο ενεργειακό πρόγραμμα της Κυπριακής Δημοκρατίας και η Ιταλική ENI συνεχίζει τις εργασίες της στην περιοχή. Ακόμα και το Κατάρ, με το οποίο η Τουρκία έχει αναπτύξει μια στρατηγική σχέση, σε γεωπολιτικό επίπεδο με την εγκατάσταση στρατιωτικών βάσεων αλλά και σε ενεργειακό επίπεδο με την αύξηση των εισαγωγών φυσικού αερίου, συμμετέχει στην κοινοπραξία EXXON MOBIL-QATAR PETROLEUM στο θαλασσοτεμάχιο 10. Συνεπώς, η Τουρκία αδυνατεί μέχρι στιγμής να συγκροτήσει ένα ισχυρό πλέγμα διπλωματικών σχέσεων με περιφερειακές δυνάμεις που να συγκλίνει συμφέροντα στην περιοχή και να αποδυναμώσει την μέχρι τώρα εμβάθυνση των διπλωματικών σχέσεων της Κυπριακής Δημοκρατίας.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η παραπάνω ανάλυση μας οδηγεί στα εξής συμπεράσματα. Αρχικά, όντως η εμπλοκή τρίτων κρατικών και μη κρατικών δρώντων αποτελεί σημαντικό παράγοντα για συνέχιση του ενεργειακού προγράμματος της Κυπριακής Δημοκρατίας και παρόλο που δεν αποτρέπει την Τουρκία από τις οποιοσδήποτε ενέργειες εντούτοις μέχρι στιγμής συμβάλουν στην αποφυγή περαιτέρω στρατιωτικής κλιμάκωσης από την Τουρκία, η οποία υπερέχει στρατιωτικά. Επίσης, οι προσπάθειες της Τουρκίας για απομόνωση της Κυπριακής Δημοκρατίας μέχρι στιγμής δεν έχουν οδηγήσει σε γόνιμα αποτελέσματα, παρά το γεγονός ότι έχουν δυσκολέψει αρκετά το ενεργειακό πρόγραμμα στην περιοχή. Η ευρύτερη υψηλή στρατηγική της Τουρκίας όμως έχει οδηγήσει σε σύσφιξη των σχέσεων ασφάλειας της Κυπριακής Δημοκρατίας με τους υπόλοιπους περιφερειακούς δρώντες. Η επιδεικτική περιορισμένη χρήση βίας σε βάρος του γεωτρύπανου της ENI το 2018, παρόλο που θεωρείται ως επιτυχία της Τουρκίας καθώς ανέστειλε τις εργασίες στο συγκεκριμένο στόχο, εντούτοις δεν προχώρησε μέχρι στιγμής σε ανάλογη ενέργεια επιδεικτικής χρήσης βίας κατά άλλων εταιρειών. Το γεγονός όμως ότι η συγκεκριμένη ενέργεια ήταν επιτυχής αφήνει ανοικτά τα ενδεχόμενα για επανάληψη της συγκεκριμένης συμπεριφοράς και στο μέλλον αν κρίνει πως αντέχει να επωμιστεί το πιθανό πολιτικό κόστος από τα κράτη των εταιρειών.

Η αμφισβήτηση της κυριαρχίας και των κυριαρχικών δικαιωμάτων της Κυπριακής Δημοκρατίας και της Ελλάδας από την Τουρκία δεν είναι πρόσφατο αποτέλεσμα του δόγματος της «Γαλάζιας Πατρίδας» και της πολιτικής του Reser Tayyip Erdogan. Η Άγκυρα χρησιμοποιεί τις διαχρονικές της αμφισβητήσεις στο ζήτημα του Αιγαίου, των Ελληνικών νησιών και της Κύπρου, ώστε να περιορίσει τις θαλάσσιες ζώνες των δύο κρατών, να αποκομίσει κέρδη και να διαμοιράσει μέρος τους στα γειτονικά κράτη. Παρόλο που η προσφορά ανταλλαγμάτων σε Ισραήλ, Λίβανο και Αίγυπτο, μέχρι στιγμής εκφράζονται κυρίως μέσω προπαγάνδας και μυστικής διπλωματίας, εντούτοις δεν αποκλείεται μελλοντικά η Τουρκία να εκμεταλλευτεί ευνοϊκές για αυτήν συγκυρίες και να προχωρήσει σε επίσημη πρόταση, όπως έπραξε με την Λιβύη.

Επίσης, λαμβάνοντας υπόψη τα αποτελέσματα της ανάλυσης της περιπτωσιολογίας, η Κυπριακή Δημοκρατία για την νομιμοποίηση, ασφάλεια και υλοποίηση του ενεργειακού της προγράμματος στηρίζεται κυρίως στην συνεργασία τρίτων δρώντων, σε αντίθεση με την Τουρκία που στηρίζεται κυρίως σε ίδια μέσα. Συνεπώς, αν η Τουρκία επιτύχει μελλοντικά να ουδετεροποιήσει ή να προσεταιρίσει στο πλευρό της τα κράτη με τα οποία οριοθέτησε ΑΟΖ η Κυπριακή Δημοκρατία και παράλληλα εντείνει την χρήση βίας σε βάρος των εταιρειών που δρουν στην περιοχή, η Κυπριακή Δημοκρατία θα απομονωθεί από τους περιφερειακούς δρώντες (εκτός την Ελλάδα) και δύσκολα θα μπορεί να συνεχίσει το ενεργειακό της πρόγραμμα.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ - ΕΚΤΙΜΗΣΕΙΣ

Ως επίλογο, καθώς η περίπτωση που εξετάζει η παρούσα εργασία βρίσκεται ακόμη εν εξέλιξη, μπορούμε να προβούμε σε κάποιες εκτιμήσεις αναφορικά με τις μεταβλητές που ενδέχεται να καθορίσουν την εξέλιξη της διαμάχης λαμβάνοντας υπόψη την δομή του διεθνούς συστήματος όπως διαφαίνεται να διαμορφώνεται στο παρόν στάδιο. Ο Παναγιώτης Κονδύλης, στο βιβλίο του *Πλανητική Πολιτική μετά τον Ψυχρό Πόλεμο*,⁷⁵ αναφέρει χαρακτηριστικά: «Αντί για τη διαμόρφωση μειζόνων χώρων, την αρχόμενη φάση της πλανητικής πολιτικής ίσως την χαρακτηρίσει ένα άλλο φαινόμενο: η εμφάνιση και η εδραίωση διαφόρων μεσαίων Δυνάμεων με περιφερειακές ηγεμονικές φιλοδοξίες. Τέτοιες δυνάμεις μπορούν να εκμεταλλευθούν τα κενά που θα δημιουργούνται συνεχώς εντός πολιτικά άμορφων μειζόνων χώρων, μεταξύ αντίπαλων μεγάλων Δυνάμεων και κάτω από το κουρασμένο βλέμμα της ηγετικής μεγάλης Δύναμης».⁷⁶ Σε αυτό το μεταβατικό και ρευστό στάδιο του διεθνούς συστήματος, όπου η Τουρκία συνδυάζει τους διαχρονικούς επεκτατικούς της στόχους στην Κύπρο με το όραμα της ανάδειξης της ως της πιο ισχυρής δύναμης στην περιοχή, η Κυπριακή Δημοκρατία σύμφωνα με τα δεδομένα της περιπτώσιολογίας που εξετάστηκε, οφείλει να δώσει ιδιαίτερη έμφαση σε τρία σημεία που αφορούν τον τομέα της ασφάλειας: τις εν δυνάμει συμμαχίες της με περιφερειακά κράτη, την διαχείριση του Κυπριακού προβλήματος της Τουρκικής κατοχής και την ενίσχυση της άμυνας της.

Αρχικά, το γεγονός ότι η αντιπαράθεση Ισραήλ και Αιγύπτου με την Τουρκία βασιζέται περισσότερο στην εξωτερική πολιτική της κυβέρνησης Erdogan,⁷⁷ δημιουργεί την αναγκαιότητα διαμόρφωσης στρατηγικής από την πλευρά της Κυπριακής Δημοκρατίας σε συνεννόηση με την Ελλάδα οι οποίες αντιμετωπίζουν υπαρξιακή απειλή διαχρονικά από το Τουρκικό κράτος ανεξάρτητα από το καθεστώς που βρίσκεται στην εξουσία. Λαμβάνοντας υπόψη την διαδικασία που ακολουθήθηκε για την σύναψη του Τουρκο-Λιβυκού μνημονίου, δεν πρέπει να αποκλείεται εκ νέου επίσημη πρόταση της Τουρκίας προς Αίγυπτο και Ισραήλ. Συνεπώς, όσο απομακρυσμένο και να φαίνεται το σενάριο αλλαγής στάσης της κυβέρνησης Erdogan για οικονομικούς λόγους⁷⁸ ή μιας πλήρους δυτικής στροφής της Τουρκικής εξωτερικής πολιτικής από μια επόμενη τουρκική κυβέρνηση, Ελλάδα και Κύπρος πρέπει να έχουν ήδη εμβαθύνει και ενδυναμώσει που άρχισαν να διαμορφώνονται τα διπλωματικά σχήματα με περιφερειακούς δρώντες. Συνεπώς, αφενός η οριοθέτηση ΑΟΖ Ελλάδας-Κύπρου αποτελεί επιτακτική ανάγκη, αφετέρου τα γεωστρατηγικά σχήματα Ελλάδας – Κύπρου – Ισραήλ – Αιγύπτου οφείλουν να εμβαθύνουν και πέρα από την εξισορρόπηση της Τουρκικής απειλής.⁷⁹ Σε αυτό το πλαίσιο, και εν μέσω του αβέβαιου περιβάλλοντος στα ενεργειακά το οποίο επέβαλε η έξαρση της πανδημίας του κορωνοϊού, η σύγκλιση των συμφερόντων ασφάλειας των εμπλεκόμενων κρατών στο έργο του East Med οφείλει να συνεχίσει, ανεξάρτητα από την οικονομική του βιωσιμότητα του αγωγού.

Επιπρόσθετα, η αποδοχή εκ μέρους της Κυπριακής Δημοκρατίας ενός σχεδίου λύσης του Κυπριακού σύμφωνα με τις Τουρκικές απαιτήσεις μπορεί να ανατρέψει το ενεργειακό της πρόγραμμα και να νομιμοποιήσει την εμπλοκή της Τουρκίας σε αυτό. Η Τουρκία η οποία επιδιώκει επίτευξη συμφωνίας

⁷⁵ Κονδύλης, Παναγιώτης, *Πλανητική Πολιτική μετά τον Ψυχρό Πόλεμο*, Θεμέλιο, Αθήνα 2011.

⁷⁶ Ο.π., σ.59.

⁷⁷ Τσακίρης Θ., Αύγουστος 2018, «Η Ελληνική Ενεργειακή Γεωπολιτική από τη Βαλκανική ως τη Νοτιοανατολική Μεσόγειο», *ΕΛΙΑΜΕΠ*, Νο.96/2019, σ.29-30.

⁷⁸ Φίλης, Κωνσταντίνος, *Τουρκία, Ισλάμ, Ερντογάν*, Παπαδόπουλος, Αθήνα 2018, σ.71-72.

⁷⁹ Ο.π., σ.31-32.

διευθέτησης του Κυπριακού στην βάση ομοσπονδίας από την δεκαετία του 1950, επιδιώκει ιδιαίτερα μετά την εισβολή του 1974 να νομιμοποιήσει τα τετελεσμένα που επέβαλε στην κατεχόμενη Κύπρο και να νομιμοποιήσει την επιρροή της στο σύνολο του νησιού μέσω των ομοσπονδιακών θεσμών.⁸⁰ Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός πως στις διαπραγματεύσεις για το Σχέδιο Αναν το οποίο προνοούσε λύση του Κυπριακού στην βάση Διζωνικής Δικοινοτικής Ομοσπονδίας, η Τουρκία πίεσε ώστε αν το σχέδιο γινόταν αποδεκτό στο δημοψήφισμα, να μην ίσχυε για το νέο κράτος η συμφωνία οριοθέτησης ΑΟΖ μεταξύ Κυπριακής Δημοκρατίας και Αιγύπτου.⁸¹ Η σημερινή θέση της Κυπριακής Δημοκρατίας στο Κυπριακό είναι πως τα οφέλη από την εκμετάλλευση των υδρογονανθράκων θα διαμοιραστούν στις δύο κοινότητες με την επίτευξη ομοσπονδιακής λύσης του Κυπριακού.⁸² Η Τουρκία επιθυμεί άμεση εμπλοκή της ίδιας και του ψευδοκράτους. Η νομιμοποίηση των τετελεσμένων της τουρκικής εισβολής μέσω μιας ομοσπονδιακής διευθέτησης η οποία επιπλέον θα προνοεί και αποστρατικοποίηση, σε συνδυασμό με την τουρκική στρατιωτική υπεροχή, τη νομιμοποίηση της παραμονής των παράνομων τούρκων εποίκων και την γεωγραφική εγγύτητα, μπορεί να προσδώσει στην Τουρκία τον στρατηγικό έλεγχο ολόκληρης της Κύπρου και να την καταστήσει τον ισχυρότερο ίσως γεωπολιτικά δρώντα στην περιοχή. Η Κυπριακή Δημοκρατία οφείλει να διατηρήσει αποτελεσματικά το δικαίωμα στην αυτοπροστασία και την άμυνα ως κυρίαρχο κράτος.⁸³ Η αποδοχή των τουρκικών όρων θα ανατρέψει τις οποιοσδήποτε συγκλίσεις σε θέματα ασφάλειας έχει πετύχει μέχρι τώρα η Κυπριακή Δημοκρατία και η ίδια θα καταστεί αναξιόπιστη προς τους εταίρους της, οι οποίοι θα επιβεβαιωθούν πλέον για την αναγκαιότητα συνεργασίας με την Τουρκία.

Τέλος, όπως παρατηρεί και ο Barry Buzan, ένα κράτος που θεωρεί πως βρίσκεται υπό απειλή είναι πιο πρόθυμο να προσφύγει στην χρήση βίας όταν όλες οι υπόλοιπες εναλλακτικές δεν είναι αποτελεσματικές.⁸⁴ Συνεπώς, το σενάριο περαιτέρω στρατιωτικής κλιμάκωσης από την Τουρκία δεν πρέπει να αποκλείεται πλήρως. Λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός της τρωτότητας της Κυπριακής Δημοκρατίας σε περίπτωση απομόνωσης της, η ίδια οφείλει να προχωρήσει σε περαιτέρω αναβάθμιση των αμυντικών της δυνατοτήτων. Σε ένα ρευστό ανταγωνιστικό περιβάλλον, η Κυπριακή Δημοκρατία πρέπει να μεταδίδει το μήνυμα πως η απομόνωση της δεν συνεπάγεται με υποχωρητικότητα στους τουρκικούς σχεδιασμούς και ότι παρόλο που είναι μικρό κράτος έχει τις δυνατότητες επίτευξης αξιόλογου κόστους στον αντίπαλο, ούτως ώστε να καθίσταται και η ίδια περισσότερο αξιόπιστη προς τους εταίρους της. Όπως παρατηρεί και ο Timothy Crawford, όταν ένα κράτος βασίζεται σε τρίτους για θέματα ασφάλειας και χάνει αυτή την στήριξη, απομένει να υποστηρίξει την ασφάλεια του με ίδια μέσα.⁸⁵ Σε αυτό το πλαίσιο, επιβάλλεται η συστηματική αναβάθμιση και ενίσχυση των μέσων της Εθνικής Φρουράς⁸⁶ καθώς και η επαναλειτουργία του Ενιαίου Αμυντικού Δόγματος με την Ελλάδα στο πλαίσιο

⁸⁰ Charalambides, Y, (2018), "Turkey: A Naval Power on the Rise?", *Eurodialogue*, Vol.7, Autumn 2018, p.53.

⁸¹ Για το κείμενο του Σχεδίου Αναν και τα σχετικά έγγραφα, βλ. <http://www.hri.org/docs/annan/>. Για την Τουρκική άρνηση εγκυρότητας και νομιμότητας της συμφωνίας οριοθέτησης ΑΟΖ Κυπριακής Δημοκρατίας – Αραβικής Δημοκρατίας της Αιγύπτου, βλ. ANNEX V, σ.117.

⁸² Charalambides, ό.π.

⁸³ Κέντας, Γιώργος, *Η Ασφάλεια στο πλαίσιο λύσης του Κυπριακού, Η διεθνής διάσταση*, Λιβάνη, Αθήνα 2013, σ.219.

⁸⁴ Buzan, Barry, *An Introduction to Strategic Studies, Military Technology & International Relations*, Macmillan Press, 1989, p.164.

⁸⁵ Crawford, T (2013) *Limits of Coercive Isolation: Rethink Strategy on North Korea and Iran*, S. Rajaratnam School of International Studies Singapore, Working Paper No.186, p.2.

⁸⁶ Charalambides, ό.π., σ.54.

της Προεκτεινόμενης Αποτροπής (Extended Deterrence)⁸⁷ μέσω ενός σχεδιασμού που θα το καθιστά λειτουργικό και αποτελεσματικό στις νέες απαιτήσεις των πολεμικών επιχειρήσεων.

⁸⁷ Αριστοτέλους, Άριστος, Άμυνα και η Κοινή Γνώμη στην Κύπρο – Ο ρόλος της Ελλάδας και η Στρατηγική της Αποτροπής, ΚΥΚΕΣΜΕ – ΕΛΙΑΜΕΠ, Λευκωσία 1992, σ.36.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Van Evera, Steven, *Εισαγωγή στην Μεθοδολογία της Πολιτικής Επιστήμης*, Ποιότητα, Αθήνα 2001.

Αριστοτέλους, Άριστος, *Άμυνα και η Κοινή Γνώμη στην Κύπρο – Ο ρόλος της Ελλάδας και η Στρατηγική της Αποτροπής*, ΚΥΚΕΣΜΕ – ΕΛΙΑΜΕΠ, Λευκωσία 1992.

Αριστοτέλους, Άριστος, *Οι στρατιωτικές δυνάμεις στην Κύπρο 2020*, Κυπριακό Κέντρο Στρατηγικών Μελετών, 2020.

Αριστοτέλους, Άριστος, *Το ισοζύγιο δυνάμεων Ελλάδας – Τουρκίας 2020*, Κυπριακό Κέντρο Στρατηγικών Μελετών, 2020.

Βοσκόπουλος, Γιώργος, *Παράμετροι Αμυντικού και Στρατηγικού Σχεδιασμού*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2016.

Ήφαιστος, Παναγιώτης, *Κοσμοθεωρητική Ετερότητα και Αξιώσεις Πολιτικής Κυριαρχίας*, Ποιότητα, Αθήνα 2001.

Καραγιάννης, Μάνος, *Η Τουρκική Εξωτερική Πολιτική στον Καύκασο*, Παπαζήση, Αθήνα 2015.

Καρυώτης, Θεόδωρος, *ΑΟΖ Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη*, Παπαδόπουλος, Αθήνα 2019.

Κέντας, Γιώργος, *Η Ασφάλεια στο πλαίσιο λύσης του Κυπριακού: Η διεθνής διάσταση*, Λιβάνη, Αθήνα 2013.

Κολιόπουλος, Κωνσταντίνος, *Η Στρατηγική Σκέψη από την αρχαιότητα έως σήμερα*, Ποιότητα, Αθήνα 2008.

Κονδύλης, Παναγιώτης, *Πλανητική Πολιτική μετά τον Ψυχρό Πόλεμο*, Θεμέλιο, Αθήνα 2011.

Μάζης Ι., Σγούρος Γ., Τρούλης Μ., *Το χρονικό ενός προαναγγελθέντος Ελληνοτουρκικού διαλόγου*, Λειμών, Αθήνα 2020.

Πλατιάς, Αθανάσιος, *Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στον Θουκυδίδη*, Εστία, Αθήνα 2010.

Πορτοκαλάκης Λ., Οκτώβριος 2020, «Ερευνητικό Πρόγραμμα του Τουρκικού Ερευνητικού Σκάφους "ORUC REIS" από 11/10/2020 μέχρι τις 27/10/2020», *ΕΛΙΣΜΕ*, 2020.

Τζιάρρας, Ζήνωνας, *Διεθνής Πολιτική στην Ανατολική Μεσόγειο: Τουρκία, Κύπρος και Δίκτυα Συνεργασίας σε μια «Νέα» Υπο-Περιφέρεια*, Παπαζήση, Αθήνα 2020

Τζιάρρας Ζ., Μάρτιος 2019, «Οι «Δυόμισι Πόλεμοι» και η Άσκηση «Mavi Vatan»: Στρατηγική Κουλτούρα και το νέο Στάδιο της Τουρκικής Στρατηγικής», *ΕΛΙΑΜΕΠ*, No 103/2019.

Τσακίρης Θ., Αύγουστος 2018, «Η Ελληνική Ενεργειακή Γεωπολιτική από τη Βαλκανική ως τη Νοτιοανατολική Μεσόγειο», *ΕΛΙΑΜΕΠ*, No.96/2019.

Τσακίρης, Θεόδωρος, *Ενεργειακή Ασφάλεια και Διεθνής Πολιτική*, Παπαζήση, Αθήνα 2018.

Φίλης, Κωνσταντίνος, *Τουρκία, Ισλάμ, Ερντογάν*, Παπαδόπουλος, Αθήνα 2018.

ΑΓΓΛΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Buzan, Barry, *An Introduction to Strategic Studies, Military Technology & International Relations*, Macmillan Press, 1989.

Charalambides. Y, (2018), “Turkey: A Naval Power on the Rise?”, *Eurodialogue*, Vol.7, Autumn 2018.

Chowdhury, Sanjib, *Optimization and business studies improvement in upstream oil and gas industry*, Wiley, New Jersey 2016.

Crawford, T (2013) *Coercive Isolation in US Security Policy*, S. Rajaratnam School of International Studies Singapore, Working Paper N. 260.

Crawford, T (2013) *Limits of Coercive Isolation: Rethink Strategy on North Korea and Iran*, S. Rajaratnam School of International Studies Singapore, Working Paper No.186.

Crawford, Timothy, “The strategy of Coercive Isolation”, *Coercion: The power to hurt in International Politics*, ed. Kelly M. Greenhill, Peter Krause, Oxford University press, 2018.

George, Alexander, *The limits of Coercive Diplomacy*, Westview press, 1994.

Handel, Michael, *Weak states in the International System*, Routledge, London & New York, 1990.

Heywood, Andrew, *Global Politics*, Palgrave Macmillan, 2011.

Kontos M., Bitsis G., 2018, “Power games in the exclusive economic zone of the republic of Cyprus: The trouble with Turkey’s coercive diplomacy”, *The Cyprus Review*, Vol.30:1, p.51-70.

Mearsheimer, John, *The tragedy of Great Power Politics*, W.W Norton & Company, New York & London, 2001.

Robert J. Art, Kelly M. Greenhill, “Coercion: An analytical overview”, *Coercion: The power to hurt in International Politics*, ed. Kelly M. Greenhill, Peter Krause, Oxford University press, 2018.

Schelling, Thomas, *Arms and Influence*, Yale University press, 2008.

Walt, Stephen, *The origins of Alliances*, Cornell University press, New York, 1987.

Waltz, Kenneth, *Theory of International Politics*, Addison-Wesley Publishing Company, 1979.

Yayci C., Ceyhan Z., November–December 2020, “Israel is Turkey’s Neighbor Across the Sea: Delimitation of the Maritime Jurisdiction Areas between Turkey and Israel”, *Turkeyscope*, Vol.4, No.8.

ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Yayci, Cihat, 2012, “Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye”, *Bilge Strateji : Jeopolitik, Ekonomi-Politik ve Sosyo-Kültürel Araştırmalar Dergisi*, V.4, I.6.

ΣΥΝΔΕΣΜΟΙ - ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

Alphanews: www.alphanews.live

CNN Greece: www.cnn.gr

Delek Group: www.delek-group.com

ENI: www.eni.com

Euronews: gr.euronews

Hurriyet Daily News: www.hurriyetdailynews.com

Jerusalem post: www.jpost.com

Reuters: www.reuters.com

Γενικό Επιτελείο Εθνικής Φρουράς: army.gov.cy

Ελληνικό Ινστιτούτο Στρατηγικών Μελετών: www.elisme.gr

Καθημερινή: www.kathimerini.gr

Κείμενο Σχεδίου Αναν (2004): www.hri.org/docs/annan

Κυπριακό Κέντρο Στρατηγικών Μελετών: www.strategy-cy.com

Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών: www.un.org

Προεδρία Κυπριακής Δημοκρατίας: presidency.gov.cy

Σημερινή: simerini.sigmalive.com

Σύμβαση Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας (1982): www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf

Υπουργείο Άμυνας Κυπριακής Δημοκρατίας: mod.gov.cy

Υπουργείο Εξωτερικών Κυπριακής Δημοκρατίας: mfa.gov.cy

Υπουργείο Εξωτερικών Τουρκικής Δημοκρατίας: mfa.gov.tr

Φιλελεύθερος: www.philenews.com